

ШЫН

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

Садар өртээ
хостуг

12+

№ 41
(19672)

2023 чылдың
июнь 7
среда

Хүннүң үнери — 04:26
Ажары — 20:56
Хүн дурту — 16:30

Кадык камгалалының Даңгыназы болгаш Тажызы

Материалды 8-ки арындан номчуур.

/ Чурукту интернеттен алган.

2024 чылда Хову-Аксынга байдал көңгүс өске апаар

Чеди-Хөл кожууннун социал адырында бо хүнде байдалды ук
кожууннун чагырыкчызының хүлээлгезин күүседип турар А.Араптан-
биле чугаалаштывыс...

/ 4-кү арында

Күштүглерниң түңнел маргылдаазы

Москвага май 26–29 хүннеринде "Бөмбүк девискээри" деп спортчу ордуга
Россияның студентилер лигазының спортчу хүрештерге тулган дээн түңнел
маргылдаазы болуп эрткен...

/ 12-ги арында

7183 олуттуг 10 чаа школаның тудуу
республикада кидин түлүк чоруп турар.

Ак-Суг комбинатын чырык-биле хандылар

Ак-Сугнун даг-болбаазы-радылга комбинатын чырык-биле хандылар шугумну тудар төлевилел Тыва Республиканың девискээринде инвестиция болгаш социал объектилерниң чырык хандырылганын планда кирген.

312 километрге шөйлү бээр чаа чырык шугуму республиканың чедери берге Би-Хем биле Тожу

кожууннарның девискээрин таварып эртер. Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Сибирьниң МЭС Хакасияның бүдүрүлгезинин директору Юрий Астапов-биле кады энергетиктерниң чагылар тургузар тудуг шөлдеринге чедип, улуг ажилдарга албан езунуң стартын берген.

— Ол шугум келир үениң Ак-Суг даг-болбаазырадылга комбинатын, а эң кол чүве болза, дизельде «олулар» Тожу кожуунун чырык-би-

ле хандылар. Чагыларның таваан тургузуп, эштеп чыыр ажилдар чоруп турар — деп, губернатор ажил-агыйжы чоруктуң түннелин бодунуң блогунда бижээн.

Чырык хандырылганын комплексиг планының боттанышкыны республикага немелде 240 МВт бээр: «Ол күчү регионунуң инвестиция төлевилелдерин ажилдадырынга база ниити хөгжүлдөгө дыка керек. Кызылда чаа объектилерни база чуртталга

микрорайоннарын аңаа кожар керек» — деп, В. Ховалыг дыңнадын тодараткан.

Чырык дамчыдар шугумну шөйлү тура, 1300 демир шаараш чагыларны тургузарын Росетки дыңнаткан. Дадарышкындан камгалаар дээш цинк-биле шыпкан демир конструкцияларны ажыглаар. Чырык шугумунга чаңнык дүжери болдурбазы-биле, оптиктиг удазындан кылган чаңныктан камгаладыг тросту эптээр. Ол ышкаш вандалдардан ЛЭП-ти камгалаар амгы үениң аргаларын ажыглаар.

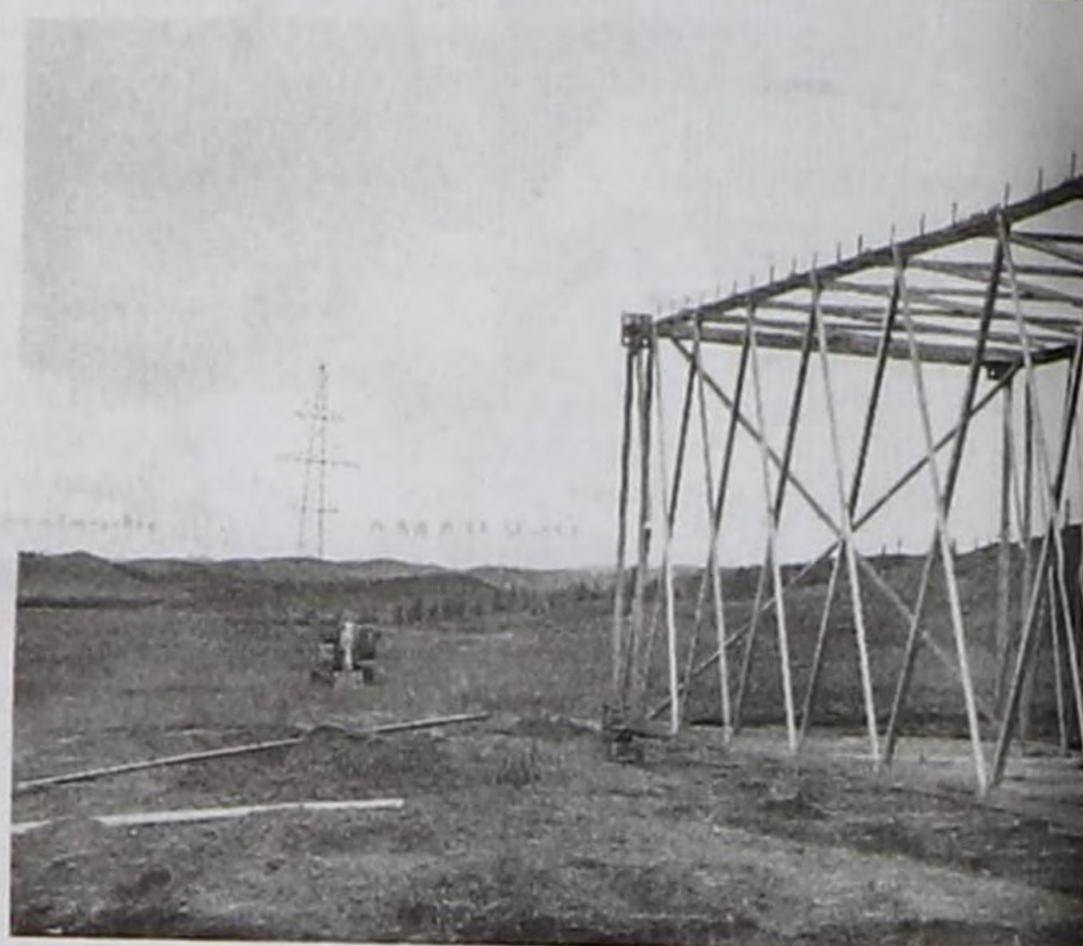
Росетки «Туран — Туманная» 220кВ транзит тудуундан аңгыда, Тываның, Хакасияның база Красноярск крайның мурнуу девискээринде дөрт төлевилелди боттандылар планын. Ол төлевилелдер Ак-Сугнун, Кызыл-Таштыгның база Кара-Белдирниң даг-болбаазырадылга комбинаттарының даштыкы чырык хандырылганын, ол

ышкаш Кызыл чоогунун база Тожу кожуунун чырык хандырылганынче угланган.

Кызылдан соңгу-чөөн талазынче 240 км-де чыдар чес-порфир чыдынын алызында шигээдир Ак-Сугнун даг-болбаазырадылга комбинатын «Голевит даг-руда компаниязы» КХН тудар. Баш бурунгаар санаашкыннардан алырга, ында честиң курлавыры 3633 муң тонна, молибденниң курлавыры — 77,9 муң тонна. Даг-болбаазырадылга комбинат чылда 500 муң тонна хем-чээлдиг чес-молибден концентратын бүдүрер күчүлүг.

2021 чылда РФ-тиң Чазаның Даргазының оралакчызы Александр Новак Тыва Республиканың девискээринде инвестиция болгаш социал объектилерни чырык биле хандырылганын комплексиг планын бадылааны сагындыраал.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга албан

Пассажирлер саны 100 муң чедип турар

Тываның Чазан авиа аргы-жылга айтырылганын шиитпирлеп, Росавиацияның удуртукчулары-биле удаа-дараа ужурашып турган. Амгы үеде бо ажилдың уг-шин республиканың Орук-транспорт комплекзинин сайыды Шораан Чыргал-оол тайылбырлаан:

«Кызылдың аэропортунда пассажирлериниң саны үш дакпыр көвүдээн. Кажан чурттар аразына авиарейстер ужуп эгелээрге, оон-даа хөй апар. Аэропорту чаартып кылар ажилдар бо чылдың төнчүзүнде доостур, аңаа кызыгаарның эрттирилге пунктузун ажадар. Кызылдың аэропортунга делегей чергелиг деп эрге-байдалды тыпсырының дугайында айтышкынга 2019 чылда ат салган. Ооң делегей чергелиг деп эрге-байдалы чүгле саазын кырынга турган. Херек кырында чурттар аразының авиарейстерин хүлээр, оларны ужуруп-хондурар техниктиг байдалы турбаан. Кызыгаар, каайлы пунктулары-даа, аңаа чогуур хыналда кылар тускай техниктиг херекселдери-даа

/ Ш. Чыргал-оол.

чок, ажилдаар кадрларны-даа четчелевээн турган. Бо бүгү ажилдарны федералдыг акшаландырышкын-биле кылып турар. Ол дээрже федералдыг адрестиг инвестиция программанын хөрөңгизи болур.

Эрттирилге пунктузу ажилдай бээрже, баштай Моол биле Кыдатче авиарейстерни ужураш планнаан, чоорту Казахстан-биле авиа аргы-жылганы эгелээрин сайгарып көрүп турар».

Республиканың чурттакчылары кожа-хелбээ акы-

дунма Моолдун төвүнче дөрт ужура рейстерни сонургап, манап турарлар. Россияның-даа, Моолдун-даа авиакомпаниялары Кызыл — Улан-Батор — Кызыл деп маршрутту сураглап турар дээрзи билдингир. Оларның бирээзи — «Красавиа». Бо авиакомпания эрткен айның төнчүзүнде Красноярск — Улан-Батор — Красноярск рейс-биле ужуруп эгелээн. Ынчалза-даа бо рейс республиканың чурттакчыларына көңүс таарымча чок болуп турар. Чүге дээрже баштай Красноярскке барып

четкеш, оон тура Улан-Баторже чорууру шүүттүг болгаш артык чарыгдалдыг.

Росавиацияның удуртукчузу Александр Нерадько биле Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг ужурашкан. «Кызылдың аэропортундан пассажирлерни авиакомпаниялар деңнештир үлежип алгаш, ажилдаар ужурулуг. Бир кезин Россияның, а өскелерин даштыкы чурттарның авиакомпаниялары аргыштылар. Бо чүүл болза, Кызыл — Улан-Батор — Кызыл, Кызыл — Пекин — Кызыл, Кызыл — Урумчи — Кызыл деп авиарейстерге хамааржыр» — деп, Росавиацияның удуртукчузу элчеглиг ужуражылга үезинде демдеглээн.

Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг Росавиация-

га барып четкеш, Кызыл биле өске хоорайлар аразында авиарейстерни камгалап, агаар аргыжылгазынга чаа рейстерни ажадып, чамдык рейстерге чиигелделер бээриниң талазы-биле шудургу ажилдаан. Ынчангаш республиканың найысылалындан бир чылда аргыжыл келген пассажирлерниң саны удавас 100 муң чедэ бээр дээрзин Шораан Чыргал-оол чугаалаан.

Кызылдың аэропортунга кызыгаар эрттирилге пунктузу ажилдай бээрже, туристээр, садыг-саарылга кылар пассажирлерни Россияның, Моолдун, Кыдаттын авиакомпаниялары аргыштылар.

/ «ТМГ» информ агентилелдин медээзи-бил
Р. ДЕМЧИК белеткээр

| УДУРТУКЧУГА СӨС |

2024 чылда Хову-Аксынга байдал көңгүс өске апаар

Чоокта чаа Хову-Аксының чуртталга-коммунал ажил-агыйына онза байдал болганын билир бис. Ынчангаш ол дугайында база Чеди-Хөл кожуунун социал адырында бо хүнде байдалды ук кожуунун чагырыкчызының хүлээлгезин күүседип турар Адыгжы Араптан-биле чу-гаалаштывыс.

— Хову-Аксының бажыңнарының кранна-рындан хирлиг суг үнүп турганы чурттагычонга дүвүрелди оттурган бол-гай. Ол айтырыг канчаар шиитпирлеттинген ирги, Адыгжы Валерьевич?

— Май 13-те Хову-Аксы сумузунун хей квартиралыг бажыңнарыга хирлиг суг кээп эгелээн. Ол-ла дораан ооң хемчээп алыры-биле, регионун Онза байдалдар болгаш хамааты камгалал ал-банынче база Республиканың чуртталга-коммунал ажил-агыйының удуртулгасынче дилегни кириген бис. Суг дажыыр автоцистерна немей херек апарган. 8 куб литр иш-кир автоцистернаны «Чаагай-жыдылга» МУБ аңгылап берген.

Амгы үеде боттарывыстың 3 куб литр ишкыр автоци-стернавыс социал албан черлеринге: уруглар садтары, школалар, эмнелгелерже арыг сугну дажып турар. А «Чаагайжыдылга» МУБ-тун автоцистерназы чурттагычонну суг-биле хандырып эгелээн. Доктааткан чурум езугаар арыг сугну дажып турар. Ам бодунда суг чок азы бир-ле кижиле суг ап шыда-ваан дээн ышкаш айтырыглар тургустунмаан, чүге дизе сугну график езугаар дажып турар. Кайда инвалид азы кадыының байдалы-биле суг ап шыдаваас кижилерни билир бис, автоцистерна бажыңның подъездизинге чедип кээрге, волонтерлар сугну оларга дажып берип турар.

— Хову-Аксында суг айтырыгы чыңгыс эвес чыл болуп турар болгай. Ол кажан шиитпирлени бээр ирги?

— Ийе, чылдың-на болур берге айтырыг-дыр. Ындыг турбуже, республиканың база тус черниң эрге-чагыргазы ол айтырыгны шиитпирлээр сорулганы салган. 2019 чылда ажилдап турган суг каналын-га сугну филльтр-биле шүүрээр системалыг чаартылгалар эгелээн. Төлевилел-смета документи-леринге эдилгелер кириген чылдагаан-биле ол тудугнуң ажилын тургус-кан. Эрткен 2022 чылдың декабрьда ол айтырыг до-лузу-биле шиитпирлеттинген. Төлевилел-смета документи-леринге эдилгелерни кири-ген, бо хүнде хүлээнип алган тудуг организациязы тудуг ажилдарын чорудуп турар. Ол ажилды Тываның Баштыңы хайгааралда алган, үргүлчү боду хынап кээп турар. Тудуг-ну үезинде доозар дээш, база ооң шынары чогуур деңнелдиг болзун дээш кызып турар бис. 2024 чылда Хову-Аксынга байдал көңгүс өске апаар.

— Хову-Аксының база бир социал объектизи ЧЭТ болгай. Одалга сезону кандыг эрткен, база келир кышка белеткел ажилдары кандыг чоруп турар?

— 2012 чылда 40 градус сооктарда болган онза бай-дал соонда Хову-Аксының котельнаязының ажилын тургускан. Ооң соонда чаа котельнаяны туткан, амгы үеде ол ажилдап турар. Ко-тельная дериг-херекселиниң күжү эвээш турган, Тываның Чазааның ачызында 6 Гкал күчүлүг 2 котелду тургускан. Ам декабрь, январь айларда, 40 градус сооктарда, 2 агрегат бүрүнү-биле ажилдаар, үш дугаары курлавырда турар, ол болуп болур ондактыг тава-рылгалардан чайладып турар. Одалга сезону доозулган, ам келир кышка септелге ажил-дары эгелээн.

Ол ышкаш база-ла Тываның Чазааның деткимче-зи 1 миллион 600 муң рубль акша-биле дериг-херексел садып алган бис. Ол дээрже сумунун кыдыында кудумчу-ларынче изиг суг дамчыдар дериг-херексел-дир. Эрткен чылдың декабрь айда ол дериг-херекселди салган. Хову-Аксының Мирная, Юби-лейная дээш өске-даа кыдыкы кудумчуларының чурттагы-ларынга изиг суг чедип турар.

Ынчалзак чамдык чурттагычларның харысал-га чогу-биле, чурттап турар оран-савазының соңгаларын, эжиин чылыглап албаанындан хомудалдар кээп турар. Хому-далдар кирерге-ле, чагыргада тургускан комиссия четкеш көрүп, чылдагааннарын иле-редип турар. Ылап-ла изиг суг четпейн турар азы сугнуң

эргилиишкени үрелген болза, ынчан «Плюс» деп башка-рыкчы компания ол ажилды чорудар.

— Силерниң кожуунда хөмүр-даш складтары ажилдап турар бе, Адыгжы Валерьевич?

— Бистиң кожуун респуб-ликаның төвүнде турар. Кызылдан Элегес сумузунга чедир 60 км, а Хову-Аксынга чедир 100 км. Хову-Аксында хей квартиралыг 60 бажың бар. Чурттагычоннуң 85 хуузу хей квартиралыг каът бажыңнарда чурттап турар, артканы чер бажыңнарын ыяш-биле одаар.

Бир эвес бис хөмүр-даш склады ажыдып алыр болзу-вусса, орулга чок болур. Чүге дээрже Элегес, Чал-Кежиг сумуларның чурттагычонну чогу-биле Кызыл хоорайдан

хөмүр-дашты садып ап турар. Ак-Тал, Хөлчүк сумуларның чурттагычлары ыяш одап кыштаар, ынчаар чаңгып калганнар. Эрткен чылын хөмүр-даш складтарының дугайында айтырыг-ха-рыны чоруткан бис. Ооң түңнели-биле 2023 чылда хөмүр-даш склады чокка кыштаптар бис деп шиитпир-үндүргөн.

— Кожууннарда «социал хөмүрнү» чеже өг-бүлө ап турарыл?

— Эрткен чылын Чеди-Хөл кожуунун 3-тен хей ажы-төлдүг 73 өг-бүлөзи «социал хөмүр»-биле ханды-тынган. Бо чылын чамдык хамаатыларның орулгазы өскөн, хей төлевир акшалар ап турарындан. Ындыг-даа болза 3-тен хей ажы-төлдүг өг-бүлөлөр ол деткимчени черле алыр. Ынчангаш бо чы-лын «социал хөмүрнү» эрткен чылдан-даа хей өг-бүлө алыр.

— Хову-Аксының ЧЭТ-ке кадрлар айтырыгы канды-гыл?

— Энергетиктер байырла-лында-даа, одалга сезонунун эгезинде, ооң төнчүзүнде-даа ЧЭТ ажылдакчылары-биле ужуражып, харылзажып турар бис. Өөрүнчүг чүүл чүл дээр-ге, ында улуг кезии тус чер чурттагычлары хаара тутту-ган. Чамдык тускай эртемниг специалистерни чалааш ажилдадып турар. Кадрлар чедишпес деп чүүлү ЧЭТ-тин удуртулгасындан бо хүнге чедир дыңнаваан мен.

/ Алдынай СОЯН
Белеткээн.

| МЕДЭЭ |

Чаа удуртукчуларны томуйлаан

Муниципалдыг тургу-зугларның Төлээлек-чилер хуралдарының депутаттарының шиитпи-ри-биле, республиканың Ак-Довурак хоорай база Тес-Хем кожуун чагыргаларының чаа удур-тукчуларын томуйлаан.

Тес-Хем кожуунун чагырга даргазының хүлээлгезин Олег Чангы-оол күүседир кыл-

дыр томуйлаан. Олег Сан-хоевич Тес-Хем кожуунун Берт-Даг чурттуг 1988 чылда Красноярскының политех-никтиг институтунга инже-нер-механик мергежилди чедип алган. Төрзөн Тес-Хем кожуунунун «Чодураа» совхозунга күш-ажылчы намдарын эгелээн. «Сама-галдай» септелге-техниктиг бүдүрүлгезинге кол инже-нерлээн. «Тувапосредком-пания», «Продснаб» хуу

бүдүрүлгелерни удуртуп, хууда сайгарлыкчы чорук-биле ажилдаан. 2019 чылдан тура «Агросоюз» КБК-ны башкарган. Республиканың көдээ ажил-агый сайыдының орапакчызы эрге-дужаалды ээлеп тура, көдээ ажил-агы-йын хөгжүдүп сайзырадыр айтырыгларны бөгүнге чедир харылап турган.

Ак-Довурак хоорай округунун Төлээлекчилер хуралының депутаттарының

шиитпири-биле, Андрей Алдын-оолович Сат хоорай чагыргазының даргазы албан-хүлээлгени күүседип эге-лээн. Чөөн-Хемчик кожуунун Чыргакы суурнун чуртта-гызы Андрей Сат хамааты күрүне албанында ажилдаан улуг арга-дуржулгалыг. Чаа албан-дужаалга томуйла-дырынга чедир Ак-Довурак хоорай чагыргазының соста-вынга ажилдаан. 1995 чылда спорт комитетинин дарга-

зындан эгелээш, чагырга даргазының хей-ниити катты-жышкыннарының ажил-чорудулганын дүүштүрер орапакчызынга чедир ажил-даан. 2006–2011 чылдарда — Ак-Довурак хоорай округунун баштыңы — Төлээлекчилер хуралының даргазы. Республиканың сайгар-лыкчыларының эрге-ажыын камгалаар ажил-чорудулганы чорудуп турган.

/ Бистиң корр.

Чадаанада чаа школа

Чадаана хоорайда чаа школаның тудуун чоокта чаа байырлыг ёзу-биле ажиткан. Аңаа Чазак Даргазының оралакчызы Александр Брокерт, "Восток" КХН-ниң чиңгине директору Сергей Уюсов, Чөөн-Хемчик кожууннуң чагырга даргазының хүлээлгезин күүседип турар Чойган Монгуш, Чадаананың 2 дугаар школының башкылары болгаш өөреникчилери киришкен.

Чаа "Өөредилге" национал төлөвилелиниң «Амгы үениң школы» деп федералдыг программаның ачыында 3 каът 616 олуттуг чаа школы тудар дээрзин Александр Брокерт дыңнаткан. Ооң чугаалап турары-биле

алырга, эгезинде Бай-Тайга кожуунга тудар дээн школы Чадаананың 2 дугаар школының буступ дужер четкенин барымдаалааш, Чадаанага чаа школа тудар деп шиитпирни үндүргөн. Чаа школының ниити шөлү 13 муң дөрбелчин метр, уругларның өөренир класс-тары амгы үениң негелдези ёзугаар дерилгелиг, ийи спорт залдыг, столоваялыг, спортчу шөлдерлиг, көрүкчүлөр олурар ийи трибуналыг стадионнуг, тренажер залдыг, культура-массалыг хемчеглер эрттирер улуг залдыг тергиин чараш школа болур.

— Чаа школа өөреникчилерниң бодун чурумнуг алдынарындан эгелээш, арыг-силиг болурунга чедир кижизидиптер. Солагай талакы дачаның чаа школының

тудуун доозуптарывыска, баштайгы хүнде уруглар ооң чаражын магадап ханмаан. Дараазында хүн олар ада-иелери-биле каас-чараш кеттиниң алган кээп турганын дыка сактыр мен — деп, А. Брокерт чаа школының уругларга эки салдарны чедирип турарын демдегледип чугаалаан.

Чадаананың чаа школының тудуун "Восток" КХН хүлээнген. Тудугну 2024 чылдың дөрт дугаар кварталында доозар дугайында ук организацияның чиңгине даргазы Сергей Уюсов демдеглээн. Ол ышкаш организацияның бодунуң бүгү техниказы болгаш бетон заводу барын барымдаалааш, немелде өске техникалар хереглес дээрзин ол чугаалаан. Оран-саваның тудуг ажилдарына тус черниң чурттакчыларын 100 хире кижини ажилга хаара тудары көрдүнгөн.

Бир онзагай чүүл — Сергей Уюсов Чадаанага төрүттүнгөш, ук школы дооскан. Ол бодунуң өскөн-төрзөн ынак школынга белек кылдыр чаа улуг школы тудуп бээр дээрзинге чаңгыс чер чурттуглары улуг өөрүшкү-биле манап турар.

— Школага 1988 чылда ажилдап кээримге, директорнуң өөредилге талазы-биле оралакчызы Татьяна Фатулина турган. Совет үеде хоорайның шериг кезээниң

офицерлериниң уруглары болгаш ниитизи-биле 7–8 аңгы нацияның төлээлери өөренип турган интернационал школа чүве. Николай Басков маңаа база өөренип турган.

Школа 1932 чылда тургустунган. 1988 чылда ажилдап кээримге-ле, дээвири тоглап дүжүп турган. Кожуунда болгаш республикада эң-не эрги болгаш самдар школа. Чаа школа тудуунуң эгелээнинге дыка өөрүп тур бис — деп, хоочун башкы Өлзей Монгуш чугаалаан.

"Восток" КХН-ниң директорунуң тудуг талазы-биле оралакчызы Андрей Гриценконуң чугаазы-биле алырга, школа 4 адырлыг болур, ийи талазында улуг спорт залдары, ооң ортунда школының удуртулга кезээниң өрээлдері турар. Школы долузу-биле чаа технологиялар-биле чүмнээр, изиг-соок суглуг, спорт залдарының чанынга душтаныр өрээлдер, оолдарга болгаш уругларга солуттунар

өрээлдер, улуг сценалыг культура-массалыг хемчеглер эрттирер зал, физика, математика, химия дээш эртемнер өрээлдері салбыр ёзугаар тускай дериг-херекселдерлиг амгы үениң тергиин чаа школы болур.

Амгы үеде Чадаананың 2 дугаар школында 546 өөреникчи база 51 башкы хаара туттунган.

Республикада 7183 олуттуг 10 чаа школа тудуунуң ажылы кидин түлүк дээрзин сагындыраалы. Оларның 4-нүң тудуун бо чылын доозар. 11 дугаар школының тудуун "Көдээ девискээрлерни сайзырадыры" деп федералдыг программа дузазы-биле Улуг-Хем кожууннуң Чодураа суурунга чоокку үеде эгелээр. Аңаа 176 олуттуг чаа школага уруглар өөренир. 616 олуттуг школыларны Чадаанада болгаш Балгазында тудуп турар. 825 олуттуг 8 школының тудуу уламчылап турар. Бо чылын 4 школының тудуун доозар, артка 6 школының тудуун 2024 чылда доозар.

ЧАЙГЫ ДЫШТАНЫЛГА — 2023 |

Халас дыштаныр уруглар

Чайның изиг хүннеринде уругларның кадыын дадыктырып, оларга уттундурбас, жон-хөглүг дыштанылганы эрттирер дугайында, бир дугаарында, ада-иелер сагыш оовап турар. Олар-биле база бир деңге Тываның Чазаа республиканың уругларына база оларның ада-иелеринге айгы дыштанылганы ажык-ыг болгаш уттундурбас солун ылдыр эрттиреринге бүгү-ле аарымчалыг байдалдарны ургузуп турар. Тываның 175 школаларында 71110 уруг өренип турар. Оларның разындан 34 муң хире уругну үндүскү болгаш стационар лагерлерге дыштандыраары көрдүнгөн.

Халас путёвклар

Уругларны лагерлерге халас дыштандыраарының дугайында күш-ажыл болгаш социал политика сайыдының оралакчызы Чечен Дудуп олчузу-биле тайылбырны берген. Ооң дыңнадып турары-биле алырга, яамының ашаландырышыкыны-биле тускай категорияга хамаарыр өг-бүлелерниң уругларын, 2497 уругну, хүндүскү болгаш стационар лагер-

/ Ч. Дудуп.

лерге халас дыштандыраар. Аңаа социал байдалы берге, хөй ажы-төлдүг, орулганы чедишпес өг-бүлелерниң уруглары, өскүс уруглар база тускай шериг операциязының киржикчилериниң ажы-төлү хамааржыр. 870 уругну "Орленок", "Чагытай", "Байлак", "Меңги-Чечээ", "Бельбей" дээн ышкаш республиканың улуг стационар лагерлеринге дыштандыраар.

ТШО киржикчилериниң уругларына

Тускай шериг операциязының киржикчилериниң уругларына I дугаар дыштанылга сезонунче дараазында лагерлерниң "Орленок" — 50, "Чагы-

тай" — 50, "Байлак" — 50 халас путёвкларны белеткээн. II дугаар дыштанылга сезонунда "Байлак" болгаш "Бельбей" лагерлеринче 50-50 путёвкларны, III дугаар сезонда "Орленок" — 50, "Чагытай" — 50, "Байлак" — 50, "Бельбей" — 50 путёвка 200 уругга көрдүнгөн.

Тускай шериг операциязында керээ-биле киржип турар, мөөңнээшкени-биле болгаш "Вагнер" бөлүүнүң киржикчилериниң уруглары үстүнде хуваап каан сан-чурагай ёзугаар лагерлерге халас дыштаныр.

Арткан уругларга

Социал байдалы берге, орулганы чедишпес, хөй ажы-төлдүг өг-бүлелерниң болгаш өскүс база ада-иезиниң хайгааралы чокка арткан уругларга Күш-ажыл болгаш социал политика яамызының эргезинде турар кожууннарның социал төптөрүнүң баазына халас дыштаныр аргаларны чылдың-на организастан турар. Чагытай хөлдүң эринде 232 олуттуг "Байлак", Чеди-Хөлдүң "Металлург" лагеринге 20 олутка, Барыын-Хемчиктин "Шолбан-Ак" — 50 олутка база Мөңгүн-Тайганың социал төвүнүң "Меңги-Чечээнге" — 50

олутка арткан категорияның уругларын дыштандыраар.

Чечена Дудуптуң медеглээни-биле, "Чагытай", "Орленок" лагерлериниң I биле III дугаар сезонунуң путёвкларын 160 уругга долузу-биле Күш-ажыл яамызының акшаландырышыкыны-биле саткан. I дугаар сезонче тускай шериг операциязының киржикчилериниң уругларындан аңгыда, өске категорияга хамааржыр өг-бүлелерниң уругларына олуттар дола бергенин база дыңнаткан.

"Чагытай" болгаш "Орленок" лагерлериниң II дугаар сезонунуң путёвкларын лагерниң удуртулгазы бот-

тары садып турар дээрзи билдингир. Олар күрүнөден хостуг, хууда организациялар болгаш, изиг чайның кидин түлүк сезонунуң путёвкларын боттары садар сорулгалыг.

Халас дыштаныр путёвканы алыр дизе Күш-ажыл болгаш социал политика яамызы дараазында документиленни четчелээрин дыңнадып турар.

- ада-иениң паспорт документи,
- уругларның төрүттүнгөн дугайында херечилели база паспорту,
- өг-бүлениң тускай категорияга хамааржыр дугайында шынзылгазы,
- эмчи справказы,
- тарылга сертификады.

/ Арынны Алиса ДОНГАК белеткээн.
Начын АҢГЫР-ОПДУҢ тырттырган чуруктары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАШТЫҢЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың күрүнө шаңналдары-биле шаңнаарының дугайында

Көдээ ажил-агый адырында ак сеткилдиг күш-ажылы, ол ышкыш чылгы мал ажил-агыйын сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг чылгычызы» хүндүлүг атты**

Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунун Чадаана хоорайының хуу дузалал ажил-агыйының баштыңы Валерий Донгакович ДАС-ООЛГА,

Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунун Теве-Хая суурунун хуу дузалал ажил-агыйының баштыңы Дактан Досумович ДОНГАККА,

чылгы мал ажил-агыйы болгаш аът спортунун адырында чедип алган көргүзүлгери дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг аът соодукчузу» хүндүлүг атты**

Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунун Баян-Тала суурунун хуу дузалал ажил-агыйының баштыңы Валерий Базырович МОНГУШКА,

Тыва Республиканың Чөөн-Хемчик кожуунунун Баян-Тала суурунун «Улуг-Тей» көдээ ажил-агый бүдүрүлгезинин кооперативинин тургузукчузу Семен Мижит-Доржуевич ОНДАРГА тыпсыр.

Үре-түннелдиг күш-ажылы болгаш бедик профессионализм база библиотека ажил-херээн сайзырадырынга ачы-хавыязы дээш **«Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты**

«Тыва Республиканың А.С. Пушкин аттыг национал библиотеказы» күрүнениң бюджеттиг албан черинин национал чурт-шинчилел литературазының килдизинин күрүнө библиографиязының секторунун эргелекчизи Галина Маадыровна КОМБУГА,

«Тыва Республиканың А.С. Пушкин аттыг национал библиотеказы» күрүнениң бюджеттиг албан черинин бүдүрүлгө болгаш көдээ ажил-агый литературазының килдизинин кол библиотеканы Светлана Сумбаевна САЛЧАККА,

Культура болгаш уран чүүл адырында ак сеткилдиг ажылы дээш **«Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты**

«Хөөмей» делегей академиязы» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг албан черинин креативтиг индустрия школазының кол специализи Сайдана Семеновна Хертекке тыпсыр.

Кадык камгалалын сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу болгаш хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажылы дээш **«Тыва Республиканың кадык камгалалының алдарлыг ажилдакчызы» хүндүлүг атты**

«Республиканың СПИД болгаш халдавырлыг аарыглар профилактиказы болгаш демисежир төвү» Тыва Республиканың күрүнө бюджеттиг кадык камгалал албан черинин организастыг-методика ажилдарының талазы-биле кол эмчиниң оралакчызы Римма Бурткеловна САРЫГ-СЕРЕНГЕ,

кадык камгалал системазына үлүг-хуузу киригени, ак сеткилдиг күш-ажылы база хөй чылдарда ажылы

дээш **«Тыва Республиканың алдарлыг эмчизи» хүндүлүг атты**

«Республиканың уруглар эмнелгези» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг кадык камгалал албан черинин эмчи-социал ачы-дуза салбырының эргелекчизи Зинаида Дыртыковна МОНГУШКА,

«Республиканың № 1 эмнелгези» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг кадык камгалал албан черинин администрациязының медицина кезээнин талазы-биле кол эмчиниң оралакчызы Луиза Шыраповна СУНДУЙГА,

«Республиканың дүрген эмчи дузазының болгаш айыыл-халап медициназының төвү» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг кадык камгалал албан черинин кол эмчизи Шолбан Алдын-оолович САРЫГЛАРГА,

«Республиканың №1 эмнелгези» Тыва Республиканың күрүнө бюджеттиг кадык камгалал албан черинин офтальмология салбырының эргелекчизи, офтальмолог эмчизи Николай Григорьевич УТЯМИШЕВКЕ тыпсыр.

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы болгаш культура биле уран чүүл адырында ачы-хавыязы дээш **«Тыва Республиканың улустун артизи» хүндүлүг атты**

«Тываның Валерий Михайлович Халипов аттыг күрүнө филармониязы» күрүнениң бот-хандырылгалыг албан черинин директору Борбак-оол Долчаевич САЛЧАККА,

хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажылы, бедик профессионализм болгаш театр уран чүүлүн сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу дээш **«Тыва Республиканың улустун артизи» хүндүлүг атты**

«Тыва Республиканың В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджеттиг албан черинин режиссер-постановщици Леонид Ондарович КАҢ-ООЛГА,

«Тыва Республиканың В. Көк-оол аттыг Национал хөгжүм-шии театры» күрүнениң бюджеттиг албан черинин ши артизи Мерген Киим-оолович ХОМУШКУГА,

тыва культураны болгаш хөөмей-сыгытты сайзырадырынга болгаш сурагжыдарына кириген үлүг-хуузу дээш **«Тыва Республиканың улустун хөөмейжизи» хүндүлүг атты**

«Тыва үндезин культураны болгаш ус-шевер чаң-чылдарны сайзырадыр төп» күрүнениң бюджеттиг албан черинин «Тыва» аас чогаал ансамблинин уран чогаалдыг удуртукчузу Эдуард Валерьевич ДАМДЫНГА,

өөредилге адырында хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажылы, өзүп олурап салгалды кижизидеринге болгаш өөредиринге кириген ачы-хавыязы дээш **«Тыва Республиканың улустун башкызы» хүндүлүг атты**

күш-ажылдың хоочуну Светлана Оюновна БИРИЛЕЙГЕ,

өөредилге адырында хөй чылдар иштинде ак сет-

килдиг күш-ажылы дээш этнопедагогиканы сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу дээш **«Тыва Республиканың улустун башкызы» хүндүлүг атты**

«Национал школа сайзырадыр институт» Тыва Республиканың өөредилге яамызының күрүнениң бюджеттиг эртем албан черинин өөредилгениң этнокультуралыг ужу-утказын болгаш регионалдыг компетенциин хевирлээр лабораторияның эргелекчизи Алевтина Сугдуровна ШААЛЫГА тыпсыр.

Тыва Республиканың эртем ниитилели-биле үре-түннелдиг кады ажилдакчызы, Россияны тюркологияны болгаш Тываның эртемни сайзырадырынга үлүг-хуузу киригени дээш, **«Тыва Республиканың мурнунга ачы-хавыязы дээш» Тыва Республиканың медалы-биле**

Моолдун эртемнер академиязының дыл болгаш чогаал институтунун алтаистика секторунун кол эртем ажилдакчызы Болд ЛУВСАНДОРЖУ,

кадык камгалал системазын сайзырадырынга элээн үлүг-хуузу киригени, ак сеткилдиг күш-ажылы база хөй чылдар иштинде ажылы дээш **«Шылгараңгай күш-ажылы дээш» деп Тыва Республиканың медалы-биле**

«Республиканың эмчи колледжи» Тыва Республиканың күрүнениң бюджеттиг профессионал өөредилге албан черинин башкызы Екатерина Сергеевна ПОЛЕТАЕВНА,

өөредилге болгаш культура адырында хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг күш-ажылы дээш **«БУЯН-БАДЫРГЫ ОРДЕНИНИҢ» III-кү чергези-биле**

«Республиканың Р.Д. Кенденбиль аттыг уран чүүлдун школа-интернады» күрүнениң бюджеттиг хевиржиттимээн өөредилге албан черинин ксилофон класының башкызы Валерий Дыртый-оолович ОНДАРНЫ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың май 19
№ 178

«Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 100 чыл оюнга тураскааткан юбилейлиг медаль-биле» шаңнаарының дугайында

Хөй чылдар иштинде ак сеткилдиг ажил-албаны дээш **«Тыва Арат Республиканың тургустунганындан бээр 100 чыл оюнга тураскааткан юбилейлиг медаль-биле»**

Тыва Республикада Россияның Федералдыг айыыл чок чорук албанының Кызыгаар эргелелиниң даргазының оралакчызы Дмитрий Олегович ШАРЫГИННИ шаңнаар.

Тыва Республиканың Баштыңы
В. ХОВАЛЫГ.

Кызыл хоорай
2023 чылдың май 25
№ 180

| МЕДЭЭЛЕР |

Улуг-Хемде паром
кежиглерниң ажылын
түр үеде соксаткан

Россияның Онза байдалдар яамызының Тыва Республикада кол эргелели Улуг-Хем биле Каа-Хемниң суу көдүрүлгени-биле паром кежиглерниң ажылын түр үеде тургусканын дыңнаткан. Ол ышкыш хүн бүрүде сугнун деңнелин хынап, чоокку хүннерде сугга алзыпкы дег суурлар чогуу ведомство демдеглээн.

Тываның гидрометеорология болгаш долгандыр хүрээлел төвүнүн дыңнатканы болза, июнь 3-тен 4-ке чедир чаңгыс хонукта, Кызыл хоорайда Улуг-Хемниң суу 20 см-ге көдүрүлүп, 418 см четкен, айыылдыг деңгел – 590 см дең.

Тоора-Хем суурда Би-Хемниң суу 7 см-ге көдүрүлүп, 366 см четкен, айыылдыг байдалдың деңгели 490 см. Сарыг-Сеп суурда Каа-Хемниң суу 15 см көдүрүлүп – 339 см четкен. Айыылдыг деңгелге чедир 71 см арткан.

Республикада паромнуг дөрт кежигниң ийи-зи майның 16 биле 23-те ажиттыгган: Каа-Хем кожуунун Дерзиг-Аксы суур чанында Каа-Хемни кежир база Шагаан-Арыдан ырак эвесте Эйлиг-Хем суур аразында Улуг-Хемни кежир.

Кажан хемнерниң суу көдүрүлү бээр, эрик кыды суг адаанче кире бээр болгаш, паромнап кижилер база транспорт кежирери айыылдыг апар.

«Тываның идепкейлиг
хамаатызы» чат-бот

Тываның чурттакчылары чат-боттар таварыштыр араганы чажырып садып турар 44 черни илереткен.

Тыва Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыгның инициативазы-биле араганы чажырып садып турарының дугайында дыңнадыгларны бижиир кылдыр билдингир Вайбер биле Телеграм мессенджерлерде «Тываның идепкейлиг хамаатызы» чат-ботту бо чылдың мартта ажиткан. Чат-бот ажилдап эгелээнден үш ай дургузунда республикада чажыт арага садып турар 44 чер илереттинген.

Сагыжы дүвүрүп чоруур хамаатыларның ачызында хоойлуга чөрүштүр арага садып турар 37 садыг объектилерин база чеди «адрессти» илереткен. Эң-не хөйү Кызылда – 17 чер, Кызыл кожуунда – 9, Чөөн-Хемчикте – 4, а арткан кожууннарда бирден үш чедир черлер бар.

Кожуун чагыргазының специалистери, полицияның участок төлээлери база улусчу дружина кежи-

гүннери арага садып турар деп дыңнадыгларны хынаары-биле рейдирлерге үнген.

Хыналданың түннелинде, хоойлуга чөрүштүр эзиртир суксуннар садып-саарып турган дараазында садыг эзлеринге административтиг протоколдарны тургускан: Ак-Довурак хоорайда «Сайзанак» база «Юность» садыглары, Бояровка суурда аш-чем сады, Шемиде «Ассорти», Эрзин суурда Пионерская кудумчузунда «адрес», Кызыл-Мажалыкта Хаажык кудумчузунда садыг база өске-даа черлер.

Республиканың найысыла-лында чаңгыс эвес удаа чурум үрөп турган «У дачи» база «Аржаан» садыгларже харысалгалыг ведомстволар онза кичээнгейни углап, Кызыл хоорайның прокуратуразы негелде билдиришкини судче кириген. «Тарыс», «Сай», «Мясодолофф», «Налива-ли», «Мое желание» садыг эзлеринге база өске-даа арага садып турар «адресстер» эзлеринге онааштыр административтиг протоколдарны тургускан.

Бүгү республикадан 30 ажыг садыг объекти-лери эрге-чагырга черлеринин хыналдазында. Телеграм http://t.me/aktivnyi_grazhdanin_bot база Вайбер – <https://watbot.ru/w/obf> шөлүглөр таварыш-тыр чажыт арага садып турар черлерниң дугайында дыңнадып болур.

Чат-боттарга чүгле чажыт арага садыглаашкы-нының дугайында эвес, а назы четпээннерге арага сатканының база эзирек ада-иелерниң ажы-төлүн айыылдыг байдалда арттырганының дугайында дыңнадып болур.

/ТР-ниң Чазааның парлалга албаны.

Не мурнаан хөгжүм чогаалдары

Тываның культуру амы-
ралында ховар болур
уушкуннар уламчылап
турар. Чугааның утказы
ага, амгы үеде аравыс-
чок Тываның сураглыг
композиторларының хөгжүм
чогаалдарының каталогун
агаш партитураларын
агап тургузуп, оон аңгыда,
Красноярскының академик-
симфониктиг оркестри-
ону ойнап күүсеткен
концерттериниң видео
агаш үн бижидилгелерин
агап эгелээни болур.

Шак мындыг улуг
хемчээлдиг ажилды
Красноярскының
Филармониязы-биле эрткен
июнь Тываның сураглыг
композитору В. Токаның 100
чылга тураскаадып ажил-
агелээ. Ол улуг төле-
мелге Тываның Культура
Министрлигиниң деткимчези-би-
М. Халилов аттыг күрүнө
Филармониязы кады ажил-
агылганы чоруткан.

Бо чылын ол-ла ажилдың
аңгызы болур "Эне-Сай-
ың симфониязы" хөг-
жүмнүң салгалы" деп аттыг
телевизорлу Красноярскы-
ың филармониязы ээлчег-
и Президент грантызын
агап алгаш, боттандырып
агелээ.

Бо удаада Тываның су-
раглыг композиторлары Р.
Кенденбильдиң 100 харын-
болгаш Х. Дамбаның 80
чылга тураскааткан хөй
ичеглериниң аразында
аңнаттынган улуг концерт-
июнь 6-да Красноярскы-
ың академиктиг симфоник-
оркестри В. Көк-оол
агап Национал хөгжүм-шии
агап бараалгаткан.
Концерт мурнунда ийи
ионнуң культура яамыла-
ның, оларның деткимче-
биле ийи филармонияның
иниг кады ажилдажыл-

Ростислав Докур-оолович Кенденбиль (30.05.1922. – 03.01.1993 чч) — Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажилдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң даргазы.

Хүреш-оол Кара-Салович Дамба (20.06.1943 — 25.06.1993 чч) — композитор, Тываның Ленинчи комсомол шаңналының лауреады, ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар чериниң секретары.

газының болгаш онза
телевизорлу боттаныл-
газының дугайында парлалга
конференциязы болган.
Аңаа оркестрниң дирижеру
Михаил Мосенков, Тываның
М. Халилов аттыг күрүнө
Филармониязының директо-
ру Борбак-оол Салчак, уран
чүүл удуртукчузу Аяна Оюн,
Филармонияның солизи
Сайлык Саая, Красноярскы-
ың симфониктиг оркестри-
ниң артизи Петр Худогов
киришкен.

МЕҢЭЗ ЧООК АЯЛГАЛАР

"Бир дугаар Тывага дерт
чыл бурунгаар кээп чорааш,
тыва композиторларның
классиктиг хөгжүм чогаал-
дарын дыңнааш, дыка
сонуургаан мен. Ынчан тыва
национал аянда бижиттин-

ген классиктиг чогаал меңээ
таныттыгыр, харын-даа
чоок болган. Ынчаар хүлээп
алган чылдагааным, Крас-
ноярскыже кээр мурнун-
да, Татарстанга ажилдап
чораан болгаш, ол чоннуң
национал аялгаларына
дөмейлеп турганым ол.
Тывага ынчан кээп чорааш,
болдунар болза, бо хөгжүм
чогаалдарын Красноярскы-
га албан ойнап күүседирин
чугаалап турган мен. Шак
ол чугаам боттанып, чаңгыс
удаа эвес, уламчылап
болуп турары канчаар-даа
ажок өөрүнчүг-дүр" — деп,
дирижер Михаил Мосенков
чугаалаан.

Ол ышкаш бо боттанды-
рып турар телевиделиниң
иштинде Сибирьниң 3 хоо-
райы — Красноярск, Сая-
ногорск, Кызылга үстүнде
айыткан композиторларның
катап тургускан партитура-
лары, каталогунче кирген
хөгжүм чогаалдары-биле
концерттерни көргүзөр
дээ. Оларның ийизинге

Красноярскыдан келген
дирижер тыва композитор
Х. Дамбаның хөгжүм чогаал-
дарының дугайында элээн
доктаап, композиторнуң
бодунуң үезинде бижип
турган чогаалдары үени
мурнай берген турганын
демдеглээ. Ол ышкаш доп-
чу намдары-биле танышкаш,
кадыг-берге амыдыралын
ооң бижээн чогаалдарын-
дан эскерип, дириг чораан
үезинде композиторнуң
чогаалдары эчизинге чедир
үнелеттинмейн барганын
база демдеглээ.

ХӨӨМЕЙЖИЛЕРНИҢ СЕТКИЛИ

Красноярскыдан келген
оркестр июнь 7-де VIII дугаар
Делегей чергелиг «Хөөмей-
Төп Азия чоннарының
культуразының эртинези»
деп шуулганның байырлыг
ажыдышкынынга делегей
чергелиг "Алаш", "Чиргил-
чин" бөлүктери болгаш Тыва-
ның алдаржаан хөөмейжиле-
ри-биле кады оюн-көргүзүг

/ 2023 чылдың июнь 6. Кызыл хоорай. Парлалга конференциязы.

ойнап каапкан. Ойнаан
концерттерин көрүкчү дыка
эки хүлээп алганын база
дыңнаткан.

ХӨГЖҮМНҮҢ ДЫЛЫНДАН ИЛДҢ

Тыва классиктиг хөгжүмге
ынакшаан дирижер Кенден-
биль биле Дамбаның хөгжүм
чогаалдарының ылгалын чу-
гаалап тургаш, бо ийи компо-
зиторларның бот-боттарына
дөмейлешпес, тускай дылдыг
онзагайын ол демдеглээ.
Чижээ, Ростислав Кенден-
биль хөйге билдингир, чонга
чоок, белең эвес дыңнакчы-
га ооң бижээн аялгалары
чараш, уян, дыңнаары чиик
болганы-биле алдаржаан
дээрзин чугаалаан. Хүреш-
оол Дамбаның хөгжүм
чогаалы чеже-даа аар болза,
ындындан ханы уткалыг,
кончуг нарын XX чүс чылдың
тергиин чогаалчылары дээр-
зин ол онзагайлаан.

кылыр дээнин дыңнаткан.
Симфониктиг оркестрниң
үделгези-биле национал
хөгжүм херекселдеринге
ойнавышаан, хөөмейни
бадырары белең эвес херек.
"Ынчалза-даа кайы-даа тала
бедик профессионал деңгел-
диг болганындан, ол ышкаш
тыва хөгжүмчүлөр шак ол
концертке белеткенири-биле
Красноярскыга чедип кээп,
4-ле минута дургузунда
ойнап көргүзөр номер дээш,
узуң оруктан халажыравайн,
симфониктиг оркестр-биле
кады ойнап, шенеп алганы
дээрге, тыва хөгжүмчүлөр-
ниң биске бедик хүндүт-
келди илереткени, биче
сеткилдии-дир. Оларга ол
дээш улуу-биле четтирди-
вис!" — деп, Михаил Мосенков
сеткилинден өөрүп чугаа-
лаан.

/ К. МОНГУШ.

Чуруктар авторнуу бол-
гаш интернеттен алган.

Дирижер Михаил Мосенков концерт үезинде

Корь аарыы бадыткаттынган бе?

Бо чылдың апрель айда Тываның эмчилери Кыдаттан келген студентиниң корьдан аараанын караан. Сөөлгү 16 чыл дургузунда ук аарыг чаңгыс-даа илереттинмейн турган. Регионнуң Росхергелелхайгаарал эргелелиниң дыңнадып турары-биле алырга, корь аарыының им-демдектери Кыдаттан келген студентиге илереттинген. Кыдаттан Иркутскуга келгеш, оон улаштыр Кызылга келгенин студент чугаалаан. Аарыг кижини эмчиге дораан чыттыргаш, хайгааралга алган соонда, ук аарыг бадыткаттынмай барган.

Корь деп халдавырлыг аарыгны болдурбас дээш, кадык камгалал адырының ажилдакчылары бар-ла хемчеглерни кылып чорудуп турар. Ынчалза-даа кижилер бүрүзү бодунуң кадыкшылы дээш харысалгалыг болуп ужурулг. Ынчангаш бистиң номчукуларымыска ук аарыгның дугайында чугаалап бээри-биле, инфекционист эмчи Милада Ондар-биле чугаалаштывыс.

— Милада Викторовна, корь дээрге кандыг аарыг болуп турарыл?

— Корь дээрге вирус халдай бээрге тыптыр, колдуунда бичии уруглар аарыыр халдавырлыг аарыг болуп турар. Ооң мурнунда корь бо-ла таваржыр турган. Амгы үеде ук аарыгга удур мөөңү-биле тарылга ажилдарын чорудуп турарының ачызында, ховар таваржыр апарган. Ооң демдектери — чөдүртүр, думаалаар, конъюнктивит тыылдырар, боостар

аартыр, халыыдаар, кежинге кызыл-кызыл шивишкилер шокартыр үнер.

Корь ылаңгыя чаш уругларга аар чадага эртер, амы-тынындан чарлып болур айыылдыг аарыг. Бүгү делегейде корь аарыыга удур тарылганы хөй уруг алган тудум, чылдан чылче ук аарыгдан өлүп-хораар чорук эвээжеп турар. Ынчалза-даа делегейде чылдың-на корьдан 100 муң ажыг кижилер амы-тынындан чарлып турарын утпаза чогуур. Оларның хөй кезии 5 харга чедир уруглар.

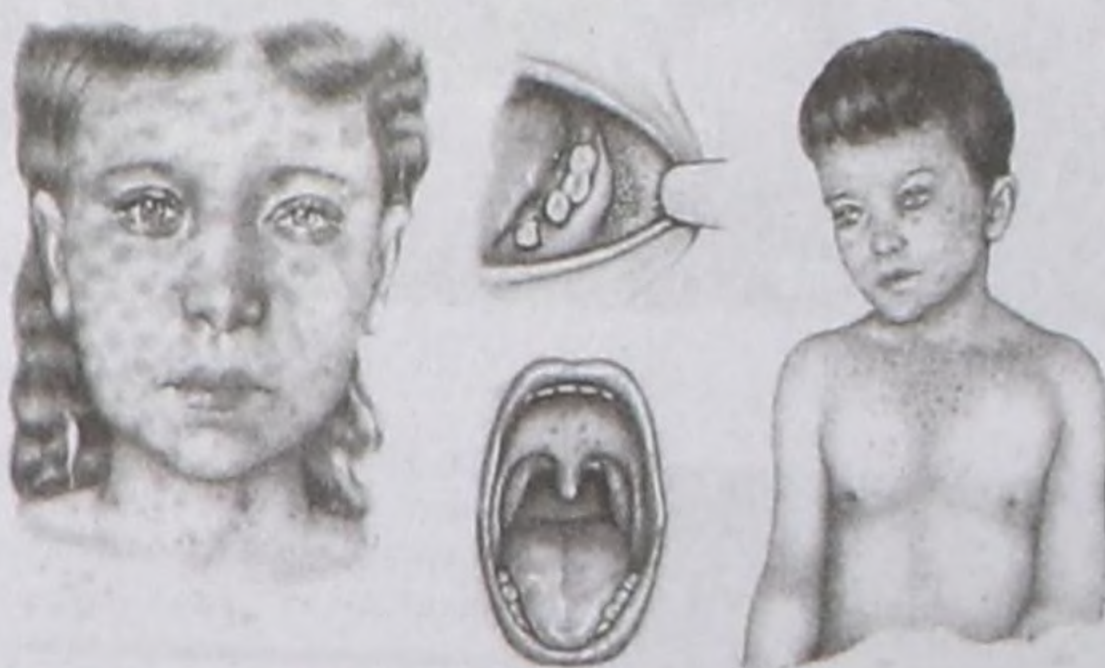
— Корь хөй кезинде кайда непереп турарыл?

— Корь бүдүн делегейде тарап турар. Тарылга тыылбаан турган үеге чедир чер кырында чурттакчы чоннуң 90 хуузу корьдан аарып каапкан. Өлүп-хораар чорук 2–2,5 хуу ажып турган. Корьнуң непереп турары чаш уругларның өлүп-хорап турарының 5 дугаар чылдагааны болуп турар.

— Корь канчаар чыпшынарыл?

— Корь — агаар дамчыштыр тараар халдавырлыг вирус. Ол колдуунда часкы, чайгы үелерде неперээр. Кижиниң организмине даштыкы тыныш органнары — аас, думчук таварыштыр ханче киргеш, бүгү мага-ботка тарай бээр. Вирус кезек-кезектеп кештин клеткаларын, карактың шаралыг картын, тыныш органнарын болгаш аас иштин үрел кааптар.

— Бистиң чуртувуста корьнуң эпидемиологтуг байдалы кандыгыл?

— Амгы үеде Россияда корь талазы-биле эпидемиологтуг байдал шыңгыы хыналдада чоруп турар. Чамдык регионнарда ук аарыгга удур тарытпаан кижилерниң хараазы-биле аарып турар кижилер саны көвүдөп турар. Оларга чамдык даштыкы чурттардан ажыл-агыйының аайы-биле кээп турар кижилер болгаш тарылгага удур үзел-бодалдыг кижилер хаммааржыр. Чамдыкта оларның аразынче кадыының болгаш чүдүлгезиниң аайы-биле тарыдып болбас улус база кире бээр. Ол ышкаш эмчи дузазы хереглөп келбес, көшкүн амыдыралдыг кижилер база корьдан аарып болур айылы улуг кижилер аразынче кирип турар. Тывада бо үеге чедир ук аарыгдан аараан кижилер чок.

— Корьдан колдуунда кандыг улус аарып болурул?

— Корь чүгле аарыг кижиден чыпшынып болур. Корьга удур тарылга албаан болгаш ук аарыгдан аарываан кижилерге бүгү чуртталгазының дургузунда аарыг чыпшынычал болур. Ынчангаш кайы-даа назы-харда корьдан аарып берип болур.

— Аарыгның демдектери кандыгыл? Корьдан аарып берген деп канчап билип каарыл?

— Корьнуң кандыг-даа демдек чокка эртер үези 7-ден 11 хонук чедир үргүлчүлээр, а бир чамдыкта 15-тен 28-даа хонук чедер бээр.

Баштайгы үезинде мага-боттуң изии 38–39 градус чедер, мага-бот сулараар, шаг

чокталыр, чем чиир хөөнү чидер. Ээрип турар ышкаш кургаг чөдүл тыптыр, думчук суу төктүр, карактар кызар. Ол үеде аарыгның кол ылгавыр демдээн эскерип каап болур. Ол дээрге чаактың иштии талазынга, чымчак болгаш кадыг таалайга, манка азы оодурба ышкаш, аксымаар чүүлдер тыптып келир. 3, 4 дугаар хуннерде эът изии бичии-ле бада бээр. Ынчалза-даа шивишкилер үнүп эгелээрге база катап көдүрлүп эгелээр. Шивишкилерниң кешке үнерин чада аайынче шинчилеп көрүп каан. Баштай арынга болгаш моюнга тыптып келир. Ийи дугаар хунде мага-боттуң өске кезектеринге, дөмктерге, холдарга, үш дугаар хунде тавангайга, чомага үнүп эгелээр. Ынчан арында шивишкилер куурара бээр. Шивишкилерниң хөй кезии арынга, хөректиң кырыкы кезээнге болгаш моюнга тыптыр.

Шивишкиниң хевири кеш кырында болгаш бажы шиштейип үне берген, бот-боттарынга чыпшычак болур. Ооң диаметри 10 миллиметрден улгатпас. Олар тыптып келген соонда 3–4 дугаар хонунда чидип эгелээр. Орнунга куу-куу черлер артып каар. Чоорту ол черлер картталыр.

— Корьдан канчаар камгаланып болурул?

— Хөй-хөй чылдар дургузунда ажыглап келген корьга удур вакцина корь-биле демисежириниң, чоннуң кадыкшылын быжыглаар эң-не дээштиг аргазы деп практика көргүзүп турар. Корьга удур массалыг тарылганы чорутканының ачызында, ук аарыгдан аарып, өлүп-хорап турар кижилер саны эвээжеп турар. Ынчалза-даа непереп эгелээр үезинде аарыг демей-ле илереттинип турар хевээр.

— Корьга удур кажан тарыдып болурул?

— РФ-тиң Кадык камгалал яамызының тургусканы Национал тарылгалар календары ёзуугаар корьга удур бичии уругларны 1 болгаш 6

харлыында тарып турар. 57 харга чедир корьдан аарываан улуг улус база 2 катап тарыткан турар ужурулг. Тарылганың аразы 3 айдан эвээжевес болур. Далаштыг тарылганы оң мурнунда ук аарыгга удур тарылга албаан корь аарыг кижилер хараазы-биле аарып турар, 12 айдан өрү бичии уругларга, элээди болгаш улуг улуска салыр. Ынчалза-даа тарылганы салырынга кадыының аайы-биле кандыг-даа кызыгаарлаашкын чок болур болза, корьдан аараан кижилер хараазы-биле харылзашкан соонда, 72 шак эрткенде тарылганы салып болур.

— Чаш уругларга болгаш сааттыг иелерге корьга удур тарылганы салып болуру бе?

— 3 айдан 12 айга чедир бичии уругларга болгаш сааттыг херэежен кижилерге дүргени-биле корьга удур иммуноглобулинни корьдан аараан кижилер хараазы-биле харылзашкан соонда, баштайгы 5 хонунда салып болур.

— Корьдан аараан кижилер хараазы-биле харылзашкан таварылгада чүнү канчаарыл?

— Корьдан аараан кижилер хараазы-биле харылзашкан кижилер эмчи хайгааралынга 21 хонук дургузунда турар ужурулг. Халдавырлыг аарыгның кандыг-даа демдектери тыптып келип, эмчини кыйгыргаш, корьлу кижилер хараазы-биле харылзашканы дыңнадыры чугула.

— “Шын” солуннуң номчукуларынга чүнү күзээр силер?

— Кандыг-даа аарыгга удур тарылгандан ойталаан ажыг чок. Делегейде кандыг-даа айыылдыг аарыглар бар. Тарылга албайн, айылы улуг аарыглардан аарып бээр болза, ук аарыгны аар чадага эртер, амы-тынындан-даа чарлып болур. А кажан тарыдып алырга, белен-селен аарывас болур. Аарыг-даа бээр болза, чиик чадага эртер. Ынчангаш республиканың чурттакчы чонунга тарылгандан ойталавазын болгаш кадык болурун күзедим.

/ Чыжыргана СААЯ чугаалашкан.

Кадык камгалалының Даңгыназы болгаш Тажызы-2023

ТР-ниң Медицина палатазының организастааны-биле Улусчу чогаадылга бажыңыга «Кадык камгалалының Даңгыназы болгаш Тажызы-2023» деп мөөрей болуп эрткен. Ооң эрттирип турар сорулгалары — эмнелге ажилдакчыларының чогаадыкчы салым-чаяанын илередири, хөй-аъдын база сагыш-сеткилин көдүрери.

«Кадык камгалалының Даңгыназы болгаш Тажы-

зы-2023» деп бедик атты Тес-Хем кожуунуң төп эмнелгезиниң эпидемиолог эмчизи Буян Маадыр-оол база «Алдан» клиниказының эмнелге бүрүткөкчизи Нояна Мижит чаалап алганнар. Оларның соонда «1-ги чергениң Тажызы» деп атка «Алдан» клиниказының эмнелге бүрүткөкчизи Сыдымчы Күжүгет, «1-ги чергениң Даңгыназынга» Чөөн-Хемчик кожуунуң төп эмнелгезиниң халдавырлыг аарыглар эмчизи Маакай

Кара-Сал төлептиг болган. «2-ги чергениң Даңгыназы болгаш Тажызы» деп аттарга психиатрия эмнелгезиниң санитары Алаш Ондар, дүрген дуза чедирер болгаш хай-халап медициназының төвүнүң фельдшери Селенга Монгуш шылгараан.

Ук мөөрейге бо чылын хууда болгаш күрүнениң эмнелге албан черлеринден 20 эмчи киришкен.

/ ТР-ниң Кадык камгалал яамызың медээзинден / Чаяна ШИЛОВА белеткээн.

Зоя Тырышпаевнаның чагыглары

Туттунмас кижилер турбас
чугаа бар. Ынчалза-даа
болгаш катаптат-
ымас кижилер тургулаар:
чүгле чоок улзунуң
дыка хөй кижиниң азы
чаңгыс-даа катап душ
таварышкан кижиниң
сактышкын болуп
Шак ындыг ховар
тувустуң бирээзи – тыва
прокуратураның хоочуну
Тырышпаевна Ооржак.
ады-биле кудумчуну
З.Т. Ооржак аттыг
пенсияны школачыларга
ады-на тыпсып турар.
дириг чораан болза, бо
70 харлаар турган.

ЫЛЫМДАН ОЙЛААР ЗВЕС

1953 чылдың март 7-де
Барыин-Хемчик кожуунуң
деп черге Тырышпай
Федорович биле Байыр Ал-
ыевна Сарыгларларның
бүлэинге кыс уруг төрүт-
кен. Ол үениң аяны-биле
Зоя («чуртталга» дээн
чалыг) деп адап алганнар.
кижи кыстың амыдыралы
звес эрткен-даа бол-
а, ында ачы-буян болгаш
ынчы чорук сиңниккен. Зоя
харлыг турда, авазы чок
ерган, оон бээр-ле уругну
рган-авазы кижизидип
турген. 1967 чылда Кы-
л-Мажалыктың 8 чылдыг
колазын дооскан.
– Авам эки өөренип турган
агаш, Кызылдың 2 дугаар
школазынга өөре-
нгезин уламчылаан. Чүге
орге ол школаже эң тергиин
өн өөреникчилерни хүлээп
турган. Шагда авамның
аазы-биле алырга, ооң
агыс классчыларынга күрү-
нүң албан чериниң хоочуну,
итолог, философ Влади-
р Баринвич Багай-оол,
дарлыг журналист, куль-
раның хоочуну Анатолий
Федорович Серен, Тываның
истуң артизи база Россия-
а алдарлыг артизи Алек-
й Кара-оолович Ооржак,
мпозитор Игорь Бадыраа,
илер Валерий Самбылда-
и Ховалыг, Лариса Чадам-
евна Спиридонова, Мария
ичиковна Монгуш, Надеж-
айыр-Санааевна Ооржак,
черниң Парламентизиниң
утады Таисия Болуста-
а болгаш өскелерни-даа
варыштырып болур. Ооң
аагына шак ындыг шы-
кижилер чыгы берген
ган. Авам база эмчи болур
елдиг турган. Ол Томску-
амчи университетинче
аап киргеш, 2 чыл өөрен-
г деп, Зоя Тырышпаевнаң
и уруу Чойган Мөңге-Да-
сагынды. – Ынчалза-даа
с кижээ акша-төгерик
шпестеп, өөредилгезин
чылаар арга чок апарган.
адап эгелээ-ле, дораан-
арыин-Хемчик кожуунда

комсомол комитетиниң сал-
быр эргелекчизи апарган.
Аныяк кыс каяа ажилда-
ваан дээр! Партия кайнаар
чорудар-дыр, комсомолчу кыс
ынаар ажилдап кириптер.
Зоя Ооржактың албан-ажыл
даңзызында кожуунуң күсе-
дикчи комитетиниң социал
хандырылгасы, ХБАБ салбы-
рының удуртукчузу, СЭКП-ниң
Барыин-Хемчик кожуунда
херэеженнер аразында салбы-
рының эргелекчизи, кожуун-
нуң күседикчи комитетиниң
секретары, депутаттар Сове-
диниң оралакчызы дээш оон-
даа өске. ССРЭ дүшкен соон-
да, улуг чурттуң салым-чолу
база өскерилген. Партия
кайда-даа чок, ынчалза-даа
кижилер хевээр арткан. Шак
ол үеде З.Т. Ооржак Красноя-
рскының күрүне университети-
ниң юридиктиг факультетинче
өөренип кирген. 1993 чылдың
март айда Барыин-Хемчик
кожуунуң прокуратуразынга
ажылдап эгелээн.
– 23 харлыымда прокурату-
раже ажилдап кирдим. Биске,
аныяк ажилдакчыларга, Зоя
Тырышпаевна эң хүндүткел-
диг кижиге турган – деп, Кызыл
хоорайның шүүгү чериниң
шииткекчизи Елена Монгуш
чугаалады. – Ол үе берге
турган, 90 чылдарның кайы
хире берге турганын амгы
шагның аныяктары билбес
бооп чадавас. Шалың, пен-
сия, дузаламчы акшаларны
ай-айы-биле бербейн турган. А
прокуратура, ооң иштинде Зоя
Тырышпаевна, Барыин-Хем-
чик кожуунга болгаш Ак-Дову-
рак хоорайга хоойлу-дүрүмнү
шыңгы сагып, ону күүседип
боттандырынынга улуг ажил-
ды чорудуп келгеннер.
Елена Анай-ооловнаның чу-
гаазы-биле алырга, ооң албан

ажылынга 35 чылдан хөй деп-
шилгеши дээрге Зоя Тырышпа-
евнаның ачы-хавыязы болур.
Елена 1996 чылдың февраль-
да Барыин-Хемчик кожуунга
прокурорнуң дузалакчызы
болуп ажилдап келгенде,
З.Т. Ооржак партия албан чер-
леринге элээн ажилдап каап-
кан, арга-дуржулгалыг кижиге.
Прокурорнуң улуг дузалакчы-
зы, прокуратураны ниити-
зи-биле хайгаарап, харагалзап
турган. Кысказы-биле алырга,
ук кожуунда эрге-чагырга чер-
лериниң хоойлу-дүрүм-биле
ажылын шыңгы хайгааралга
ап, хынап келген. Өскерилге-
лерлиг 90 чылдарда ол амыр
звес ажил дээрзи билдингир.
– Мээң сагыш-сеткилим-
де Зоя Тырышпаевна кончуг
шыныч болгаш быжыг ту-
руштуг кижиге болуп артып
калган, мени ол бергелерге
кажан-даа дүжүп бербес
кылдыр өөреткен. Прокурату-
ра ажылы дыка нарын, берге.
Шупту чүүлү октапкаш, чоруй
барыксаар үелер тургулаан.
Дүштеки-даа, кежээки-даа чем
чокка ажилдаар ужурга та-
варжы бээр бис. Ынчалза-даа
Зоя Тырышпаевнаның бисти
деткиптер чагы-сөзү-даа,
изиг шайы-даа кезээде турар
кижи. Үүлө-салым чеже-даа
өскерлир болза, сорулгала-
рынга албан чедерин, чонга
эвилеэ-ээлдек болурун, берге
байдалга таварышкан кижиге
кезээде дузалажырын,
кижи деп атты бедик тударын
ол чагып чораан.
1998 чылда З.Т. Ооржакка
«РФ-тиң прокуратуразының
тергиин ажилдакчызы» деп
хүндүлүг атты тывыскан,
«РФ-тиң прокуратуразының
хүндүлүг ажилдакчызы»
деп хөрөк демдээ-биле
шаңнаткан.

2000 чылда Москвага
РФ-тиң Чиңгине прокуратура-
зының коллегия хуралынга
бистиң республиканы ооң
төлээлеп чорааны безин хөйну
чугаалап турар.

ЮРИСТЕРНИҢ ЫЗЫГУУР САЛГАЛЫ

– Чаңгыс өг-бүледен ынча
хөй юристер кайыын келге-
нил?
– Чайгаар-ла болган – деп,
Зоя Тырышпаевнаның уругла-
ры харыылаар.
Өөнүң ээзи Чаш-оол Санаа-
евич Ооржак – милицияның
хоочуну, халажылгада под-
полковник. Улуг уруу Долаана
Арын-ооловна – подполков-
ник, ИХЯ эргелелиниң мигра-
ция талазы-биле харыылаар
салбырының даргазы болуп,
үр чылдарда ажилдап келген.
Бичии уруу Чойган Чаш-
ооловна Мөңге-Далайның
баштайгы эртеми – инженер,
ынчалза-даа 5 чыл болганда,
ада-иезиниң изин истээр дээн
күзел-биле юрист талазынче
дужаап кирген. Амгы үеде Кы-
зыл хоорайда шүүгү черинде
шииткекчи болуп ажилдап
чоруур. Уругларындан чүгле
ортун уруу өске мергежилдиг
болган, Байлак Чаш-ооловна
Тыва Республиканың Чазаа-
ның чанында Тываның гума-
нитарлыг болгаш социал-эко-
номиктиг тускай шинчилелдер
институдунда дыл секторунуң
эргелекчизи. Зоя Тырышпа-
евнаның күдээлери база
эрге-хоойлу камгалаар албан
черлеринде ажилдакчылар,
юристер болуп ажилдап чо-
руур. Кырган-авазы, кырган-
ачазының оруун уйнуктары
база уламчылап чоруп орат.
– Новосибирскиге Байлак
угбам эртем адының кан-
дидат чадазын камгалап
турарын, аас-кежи бооп,
ававыс дыңнап, билип четти-
гипкен турган. Каш хонганда,
ол чок апарган. Ол дээрге
2002 чылдың декабрь үеи.
Март айда авамның төрүт-
түнген хүнүнүн мурнунда
Барыин-Хемчик кожуунуң
хүндүлүг башкылары Дел-
гермаа Конгаровна Монгуш
база Валентина Кенденовна
Монгуштуң удуртулгасы-биле
кудумчуну авамның ады-биле
эде адаарын чедип алган. Ук
кудумчуга бис төрүттүнүп,
өзүп келген бис – деп, Чойган
Чаш-ооловна сактып чугаа-
лады. – Кандыг-даа ажил-хе-
ректиң башкарыкчылары,
сорук кирикчилери турар,
башкыларның дилээнге
чоннуң деткимчези дыка улуг
болган. Шак ынчаар 2003 чыл-
дың март 27-де кудумчуну эде
адаар кылдыр 7 дугаарлыг
доктаал үнген. Ооң мурнунда
Сельская деп аттыг кудумчу
Зоя Тырышпаевна кылдыр
өскерилген. Бо кудумчуга
Ооржактарның өг-бүлөзи 1973
чылдың июнь 1-ден эгелеп, 30
чыл чурттаан.
– Кудумчуларны Гага-
рин, Ленин, Кечил-оол деп
адап чаңчыккан болгай бис.
А чүге Зоя Ооржак звес, а
Зоя Тырышпаевна деп адаан
ирги?

– Сээң аваң дээрге ко-
жуунуң эң хүндүлүг кижизи,
шупту чон ону Зоя Тырышпа-
евна деп адап чаңчыккан.
Ынчангаш шак ынчаар адат-
тынган дээрзин авамның эжи
Делгермаа Конгаровна меңээ
ынчаар тайылбырлаан – деп,
Чойган Мөңге-Далай чугаала-
ды.

Тывада адазының ады-би-
ле кижини адаары дээрге улуг
хүндүткел.

ТЫВАДА ШКОЛАЧЫЛАРГА ЧЫЛДЫҢ БЭЭР СТИПЕНДИЯ

– Зоя Тырышпаевна – даа-
йымның өөнүң ишти. Кайгам-
чык эки кижиге чораан, мени ол
хөй-ле чүүлдерге өөреткен.
Кажан-даа кижилерни кончу-
вас. Оюн-баштак аайы-биле
күш-ажылга өөредип-кижизи-
дип чораан. Кандыг-даа ажил-
ды бис-биле деңге кылыр
кижи – деп, Людмила Ооржак
сактып чугаалады.
Чүгле бодунуң ажы-төлүн
звес, а долгандыр турар чаш
улусту кезээде өөредип-кижи-
зидип чораан.
– Кудумчуну авамның
ады-биле эде адаан соонда,
Кызыл-Мажалык школала-
рының ол кудумчуда чурттап
турар тергиин өөреникчи-
леринге стипендия тыпсы-
рын шийтпирлээн бис. 2003
чылдың сөөлгү коңга байыр-
лалындан тура, 2000 акша
түңнүг стипендияны тыпсып
эгелээн бис. Чоорту ооң
түңү 5000 кылдыр өскен. Бо
чаңчыл 20 чыл ишти үр-
гүлчүлөп турар. Стипендияны
алыр өөреникчилерни бис
звес, а Кызыл-Мажалыктың
2 школазының башкылар
хуралынга шийтпирлеп, ши-
лип турар. Ававыс аравыста
чок-даа болза, ооң кижилерге
кажан-даа дузалап чорунар
дээн чагыын утпайн, ам-даа
уламчылап турар бис – деп,
Чойган Чаш-ооловна улам-
чылады. – Стипендияны бир
дугаар алган өөреникчилер
школа доосканындан бээр
20 чыл болуп турар. Олар
база-ла ажилдай бергеш,
кижилерге дузалажып чоруур
деп үзел-бодалдыг чурттап
чорурун эскердивис.
– Алган стипендиязын
канчаар чарып турган ирги,
айтырып сонургаан силер
бе?
– Ийе. Кызыл-Мажалыкта
бот-боттарывысты дыка эки
билир бис. Мен бодум Кызыл-
да чурттап турар-даа болзум-
за, чер-чуртумдан медээлерни
дыңнап турар мен. Кыс уруг-
лар доозукчу байырлалында
платьер, чамдыктары
өөредилге херекселдери дээш
оон-даа өске боттарының
херектели-биле чарып турар.
Эки өөренирге-ле, үре-түң-
нелдиг болур дээрзин олар
билирлер.
Бо стипендияны 20 чыл
иштинде 120 өөреникчи алган.
Зоя Тырышпаевнаның чоок
улузу бо төлөвилелди ам-даа
уламчылаар, кижиге өөрүп
четтиришкын болгаш сак-
тышкын болуп артар.

Ада-чуртун камгалаары ыдыктыг хүлээлге!

Чуртувусту камгалаары-биле, аныяк-өскөн эрес-дидим чоруун көргүзүп, Россияның ёзулуг патриотчулары дээрзин удаа-дараа номчуп, янзы-бүрү массалыг информация чепсектеринден база делегей четкизинден көрүп турар бис. Бистиң тайбың амыдыралывысты магадылаан дайынчы бүрүзү маадыр-дыр. Чон аразынга, ылаңгыя өзүп орар салгал ортузунга, патриотчу мөзү-бүдүштү кижизидери-биле маадырларның намдарын хөйү-биле бижиң чырыдары күзенчиг. Мен маадырлары-выстың бирээзиниң дугайында бичии сактышкыным маңаа киридим.

Ч аа-Хөл суур ол-бо талазындан бир тускай бойдус хүрээлелдиг онзагай суур-ла болгай. Ооң оң талазында Саян-Шушенск суг шыгжамыры чаттылган, солагай талазында Авыда бурганның омур-хевирин шуткуп кылган ыдыктыг болгаш төөгүлүг черде турар суур.

1985 чыл. Ынчан Чаа-Хөл суур Улуг-Хем кожуунга бактаап кирип турган үези чүве. Чоннуң ортузунга суг шыгжамыры удавас келириниң дугайында суртаал ажилдарын чорудуп, эрги оран-саваларындан улус-чонну көжүрер улуг ажилдар ынчан кылдынып турган үе дизе, чазыг турбас боор. Эрги Чаа-Хөл, Кара-Тал,

Үрбүн деп суурларны Чаа-Чаа-Хөл суурже көжүрүп турган кедергей чымыштыг чыл турган дээрзин сактыр-дыр мен. Чогум-на ол чылын Маадыр-оол Түлүшев биле Уйнуң Түлүшевна Аракчааларның өг-бүлезинге хеймер оглу Альберт төрүттүнгөн.

Чылдар дес-дараалаштыр шуужуп эртип, Альберт тоску классты дооскаш, эртем-билиг далайынче баштайгы базымнарын кылыры-биле, Кызылдың профессионал-техниктиг училищезинге чазаныкчы мергежилди чедип алыр сорулгалыг өөренип киргеш, ону дооскан. Аракчааларның өг-бүлези кончуг талантылыг улус. Авазы- Уйнуң Түлүшевна- культура чериниң эрттиргени янзы-бүрү хемчеглериниң доктаамал киржикчизи. Устүкү класстарга тургаш, Альберттиң акызы Артур Маадыр-оолович Аракчаа шериг хүлээлгениң чугулазын дуңмамга чагып чораан мен деп сактып чугаалаар кижиге. Артур Маадыр-оолович шагдааның мергежилдинде амдыгаа чедир ажилдап чоруур. Улуг угбазы Алла Маадыр-ооловна Туң-оол-Аракчаа Чаа-Хөл суурда англи дыл башкылап турар. База бир угбазы Долаана Куулар Тываның «Саян» танцы-самның болгаш ырының ансамблинге ажилдааш, хүндүлүг дыштанылгаже үнгөн.

Кижизидилге – амыдыралдың кол башкарыкчы

күжү дээр кончуг-ла шын. Ажыл-ишчи, дузааргак болгаш биче сеткилдиг ада-иениң төлдери ниитилелде быжыг турушту ээлеп, амыдырап чорууру өөрүнчүг.

2008 чылда Томск хоорайда Иштики херектер яамызының шериг кезээнге шериг албан-хүлээлгезин эрттиргеш, улаштыр керээ ёзугаар Чечен Республиканың Урус-Мартан хоорайга дайынчы хөдөлиш-киннерге киржип, хөй санныг шаңналдар-биле шаңнаткан.

Дайынчы кижиниң база бир ылгавырлыг демдээ, ооң шыл-гараңгайын көргүзүп турар эдилели, бөргү болур дээрзин эскерип көргөн мен. Альберт крап берет деп бөрттүң эдилекчизи кижиге чүве. Бичии школачы назылыг тургаш-ла ол кончуг дузааргак, шынап-ла, авазының улуг дузалакчызы турганын көрүп өскөн бис. Амгы үеде хүндүлүг маадырывыс бодунуң салым-чолун чуртувустуң келир үези болур салгалдарывыстың чырык өргээзи болур Кызылдың 7 дугаарлыг уруглар садында таңныыл болуп ажилдап чоруур. Ооң үлегер-чижээ бичии чаштарывыска ёзулуг патриотчу кижизидилге болуру чугаажок. Ада-чурту дээш мөзү-бүдүжүнүң быжыг туружун көргүскөн дуңмавысты күрүне деңгелинге үнелеп көргөш, шаңнап-мактаанының дугайында медээ дыңнааш, канчаар-даа аажок өөрүп, бичии сактышкынымны силерге бараалгаттым.

/ Елена ЧАТБАЛ.
Красноярск край.

БАРЫМДААЛЫГ ЧУГАА

Хомду дайынының киржикчизи Доокурнуң чугаазы

Чеже-даа 100 хар ажа берген болза, сергек, хөөремиккей Доокур Мергенович Салчак кудам чугаазын эгелээриниң мурнунда, сөөскөн даңазында кээшпе уруп, таакпылай берди. Даңазын идиинге кактай каккаш, элээн боданган чүве дег олургаш, чугаалап эгелей берди:

– Ынчаарга үе-шаг эрткен болгаш, чамдык черлер уттундура-даа бергилээн, ынчалза-даа дайын дайын-на болгай, кижилер боолаар, хан-чин төгери, үе-човуур, алгы-кышкы дээр болбас чүве бе. Бис үш-дөрт хире кижиге бис ийик: Кайгал-Доржу, Мижит Хүрөң, Доонаарак болгаш мен аан. Хомду барык-ла Кыдат биле Моолдуң кызыгаарында чыдар. Копто деп хемниң чоогунда бедик дагның арты-биле бүдүү үңгеп чорааш, дааш үндүрбейн, даг кырынче үнүп келгеш, эживис Мижиттиң дураны-биле көрүп эгеледивис.

Бистиң ап чораан чепсээ-вис «бырдаан» боолар бол-базыкпе. Ооң хайлыг чүвези чүл дизе, аксындан октаар

чолдак боолар-ла болгай, бир эживис, та кайыын тып алган чүве, ланчылыгы. Кижиге бүрүзү курларывыста азынган тыва бижектерлиг бис. Меңээ харын узун хылыш турган.

Дураннап турарывыска, бир черде аажок улуг майгыннар тип каан. Бир майгынның соонда баглап каан аъттар-ла хөй. Ол майгыннан көк, сарыг хептиг шериг кижилер үнүп кирип турар.

– Адыр, далашпаңар, моол Маскаржап деп кижиниң шерии чоокшулап кээр боор – деп, Кайгал-Доржу сагындырды.

– Кыдаттарда кижиге саны хөй болдур ийин, белеткели база шыңгы, бистен ылгаары база берге – деп, Мижит чугаазын доосту.

Удаваанда мурнуу чүктен аъттыг хөй шериг көстүп келди. Ам-на бис ырак эвесте шериглер, үнүп-кирип турган майгынче чоокшулап келгеш, үнгөн-не кижини часпайн боолап турдувус. Шуут-ла майгынче чоокшулап кээри-виске, удурланыр кижиге шуут артпаан. Үнгөн-не кижиге холун көдүрүп алган үнүп турдулар.

Ынчап турувуста, бир ак аъттыг кижиге маңадып келгеш, бир-ле чүве чугаалаан. Моол дылды Кайгал-Доржу билир болгаш, туттурган кижилерни хүлээди бээр деп турар-дыр деп тайылбырлап берди. Майгынче кире бээривиске, чаңгыс семис лама кижиге, шарыда хөй эмнер тудуп алган тур. Майгыннан үндүр идип-кеш, туттурганнар-биле кады он сес хире кижини хүлээди бээривиске, аъттыг кижиге паараңче апаарын тайылбырлады. Аңаа чеде бээривиске, моолдар бисти үжеп эгелээр-ге, аъттыг кижиге:

– Оларга дегбеңер, келген улус урянхайлар-дыр. Олар бистиң талавыста улус – деп чугаалаарга, соксап, харын-даа хүндүлөп, одаанче аппаргаш, чөмөгөннер. Ынчалдыр-ла Хомду дайынынга киришкеннериниң саны 200 ажыг-ла турган боор. Тываже дедир кээрде, та каш хонуп-дүжүп келген улус бис, Чадаана, Хем-Белдири безин ырак болбас ийикпе – деп, Доокур Мергенович кудам чугаазын доосту.

/ Бараат ДЕЛЕГ-ООЛ,
РФ-тиң өөредилгезиниң
тергиини.

АЛДАН-МААДЫРЛАРНЫҢ 140 ЧЫЛ ОЮНГА

Өгбелерге тураскаады

Удавас Алдан-маадырларның хосталга дээш тура халышканындан бээр 140 чыл оюн Тыва Республика демдеглеп эрттирер. Ону хөй үе эрткен кылдыр санаар. Амгы шагның чамдык улуг-даа, аныяк-даа кижилеринден Алдан-маадырлар кымнарлы деп айтырарга, чамдыктары сонугуравас, билбес-даа боор чорду. Эрткен төөгүзүн билбес, мугулай дөңгүр көк бугага дөмейлежи бээри база бар. Солун-сеткүүл, Тываның классиктиг чогаалчыларының (Степан Сарыг-оол, Салим Сүрүң-оол дээш оон-даа өске) номнарын номчувас, суйбаар-телефонда үен-даян орузу-даа, тывазы-даа билдинмес, хайнак домактарда хүлүдүп алган олурары харааданчыг. Ынчангаш, оларның билиниң кызыгы чүвези ында. Орус улустуң классик чогаалчызы Максим Горький мынча дээн: «Эртемнерниң үнөр дөзү – номга ынакшыңар». А тыва үлегер домакта өзээн өттүр сөглээн: «Эртинени черден казар, эртемнерни номдан тывар».

А лдан-маадырлар деп кымнарлы? Чоокта чаа Степан Сарыг-оолдуң «Алдан-Дургун» деп романындан үзүндүнү «Шын» солунда парлаан. Оон дыка хөйүнү билип ап болур. Улустуң улуг чогаалчызы дыка солун, билдингир кылдыр бижээн. Оон-даа өске тыва чогаалчы Виктор Шогжапович Көк-оолдуң мындыг сөстөрүн киридим: «Алдан-маадырларны утпайн, сактып чоруңар – олар эвилелдиг демиселдин эгелекчилери-дир».

Ынчангаш, «Алдан-Дургун» деп номдан үзүндүнү кысказы-биле киридим. 1882–1883 чылдарда улай-улай кааң-халыын, чут-чурааңгай тава-рааш, мал бажы сыгып, эът, сүт, ак-чем ховартап, тараа-далган тывылбастан эң-не берге чылдар турган. Ооң кадында манчы хаанга чылдың-на үндүрүг кылдыр 9 муң эң шилиндек киш кезин тывар турган. Борто аңчының чалбарыг-дилээ – солун херечи болур:

Ал-ботка албас,
албан херээ төлээр,
Ботка-даа албас,
богда-чеңгээ өргүүр.
Өргүл-сүзүг белээм-дир,
өршээп хайырлаңар, Таңдым.
Албан-өрээ туттургаш,
амыдыралым диледим,
Богда-хөөгө соктургаш,
могап-шүүдеп диледим.

Оон ыңай, Тыва биле Моол аразында кызыгаар хынап келген, моол-кыдат чургааннарның херегелелинге ажыг-лаар өртөөл үндүт-албанын база бөдүүн араттардан чулуп ап турганнар. Чижээ: Самагалдай дамчааш, Хемчикче эртер чургааннар чаңгыс ай иштинде араттардан 19980 аътты, 3870 тевени, 5760 улаачыны, 1700 өгнү, 270 майгынны, 2490 иртти негээр турганнар. Хөөкүй араттарны бай-дүжүмет кожайлар канчаар-даа бастып, куду көрүп дорамчылаарлар. Оларның санынга Сеңгин-чаңгыны кирип болур. Ол кедергей дерзии, араатанзыг, самыын садар, аалдарның чараш кыстарын чораан-на черинге күштеп, чазарлап каар. Ол бөдүүн араттарга таваржы бергеш, кымчылаар, те-вер-шанчар. Анаа-ла чораан кижиге шорбажып: «Сени мен 80 кагар болзумза, «үе!» дээр

сен бе, 100 каксымза, «үе!» дээр сен бе, шыдавайн «үе!» дептер болзуңза, улам хөй кагар мен!» деп, хыын хандыр дорамчылаар. 1942 чылда өске бир дүжүмет дугайында 84 харлыг Ооржак Чөлбөң суглуг караа-биле көргөни сактып чугаалаан. «Балчы-май-чаңгы кадарчызы Көген-чикти эзирип алгаш чаагыне шагаайтап, хаак-биле ооргазынче сылба шаап, медресе оскунуптарга, соок суг саарып миннип кээрге, кызыдып каа хаарыыл-биле хаарып, ооргазынга өттүг көстү кагылааш, чоңгу салып өрттедип турду».

Ол чылдарда, кайда-даа үе-човуур, ыы-сыы, каргыш-лег болу берген. Чон ол шагда мынчаар ырлажыр:
Тайгазындан булут үнгеш,
Хадый-ла бээр, чаай-ла бээр,
Таңмазындан элчи келгеш,
Кага-ла бээр, сога-ла бээр.

Арбан-суму аразында аалдар кезип колданып чоруур кижилерниң саны көвүдээн. Ынчангаш кижиге шыдажыр арга чок дерзии базымча, дорамчылапды анаа-ла коргуп, көрүп оран эвес, чоннуң эрес-дидим маадыр оолдары хылыш-моңун туткаш, тура халышканнары ол.

Алдан-маадырларның хосталгаже чүткүлдүг демиселиниң дугайында төөгүчүлөр чогаалчылар, композиторлар чурукчулар хөйүн сөглээн-нер. Оларның маадырлыг чоруун, чырык овурун Виктор Көк-оолдуң «Самбажыында», Степан Сарыг-оолдуң «Алдан-Дургунунда», Сергей Пюрбюнуң шүлүктөрүндө, Алексей Чыргал-оолдуң «Маадырлыг симфониязында», С. Лаңзының чуруктарында сирип, сиңирип каан. Төөгү эртемнериниң доктору Ю.Л. Аранчинның бодалы – чүс-чүс кижилерниң киришкени шимчээшкени анаа-ла-бир дээрбедээшкени, оор-дургун чорук деп санап болбас дээш аажок чөптүг. Маадырларның тураскаалы алды баштыг Кара-Дагның баарында, Оргу-Шөлдүң бедик черинде мөңгө туружун ээлеппен. Ында хосталга дээш шаа-жылаткан демиселчилерниң аттарын алдын үжүктөр-биле сиилбип бижиң каан.

/ Александр ООРЖАК,
журналист,
күш-ажылдың хоочуну.

Музыкальная передача на канале "Тува 24" от всей души (хөгжүмнүг байыр)

17.00-19.00 8.00-9.00
ПЯТНИЦА / ЧЕТВЕРГ / СУББОТА

1 ПЕСНЯ
5 ФОТО
до 70 СЛОВ

3500Р

РЕКЛАМА
ПО АДРЕСУ:
г. Кызыл, ул. Красноармейская, д.100, каб. 309
tyvamedia@bk.ru
8(394-22)2-18-10 8-923-267-07-49

Центр офисной мебели «Селера»

предлагает:
кабинеты руководителя,
наборы для персонала, кресла, стулья,
компьютерные столы, вешалки, сейфы
и металлические шкафы, жалюзи,
светильники, канцтовары

Сборка и доставка
по городу — бесплатно.
Доставка в районы
республики.

Сотрудничаем со строительными
организациями

Кызыл, ул. Ровенская, 3. с 9 до 18 часов, в субботу с 10 до 16 часов.
Каждый день — воскресенье. Телефоны: 5-15-40, 5-07-55.
РЕКЛАМА E-mail: selera-T@mail.ru

Поддержка обработки шерсти «Сноу»

ты сдал
вою шерсть?

89024671127
закупаемшерсть.рф

РЕКЛАМА

Дүктү хүлээп эгелээн

Дүктүң баштайгы болбаазырадылгазының талазы-биле цехти тургу-
» деп инвестициялыг төлөвилелди «Сергеихинский текстиль» деп
онерлиг ниитилел боттандырып турар.
ажылды Тыва Республиканың бот-тускайлаң социал-экономиктиг хөг-
езиниң программасын 2020—2024 чылда боттандырап шугуму-биле
п турар.
Сергеихинский текстиль» деп акционерлиг ниитилел чурттакчы чондан
хүлээп эгелээн.
Дрезиди: Кызыл хоорай, Калинин кудумчузу, бажың 27/1 (барыын талазы),
стриалдыг парк девискээри.
Тыва Республиканың кожууннарында дүк хүлээр пунктуларның болгаш дүк-
ртек-үнезиниң дугайында тодаргай медээ билип алып дизе, харылзажыр
телефоннары:
8-901-017-66-49;
8-983-591-73-72;
8-923-010-04-77.

Утерянный аттестат об основном общем образовании
705000650746, выданный 19 июня 2015 г. МБОУ СОШ с. Нарын
инского кожууна РТ на имя Ооржак Айма Аян-ооловны, считать
действительным.

Бүгү-делегейниң уруглар камгалаалының хүнүнге

«Тыва медиабөлүк» медиахол-
динг бичи чагыдыкчыларыңа суй
белектерни белеткеп алган!
Бистиң делегейивистиң чашта-
ры аас-кежиктиг, кадык-чаагай,
угаанныг болгаш биче сеткилдиг,
онза солун кижилер болгаш шынчы
өңүктөр болзун.
Мөзү-бүдүштүг, төлөптиг кижини
өстүрүп кижизидериниң эң-не кол
кезээ, хамыктың мурнунда, бичи
уругларывыска эки үлегерни көргү-
зери болур.

«Сылдысчыгаш» уруглар солун
нун май 29-тан июнь 20-ге чедир
чагыдып алган улуска дараазында
чиигелделиг белектерни «Тыва ме-
диабөлүк» белеткеп алган.
• Суй белектер продукциязын
кылдыртыры 50 хуу чиигелделиг;
• А4 форматтыг 20 чурукту халас
парлап бээр;

1 ИЮНЯ - ДЕНЬ ЗАЩИТЫ ДЕТЕ

Подпишись на детский журнал
СЫ СЧЫ А
и получи от
Издательского дома «Тыва медиагрупп»

ПОДАРОК!

Акция действует с 29 мая по 20 июня 2023 года

За более подробной информацией обращайтесь в ГКУ РТ «РД Тыва медиагрупп»
в адрес: Кызыл, ул. Ровенская, д. 3, каб. 309, тел. 8 (394-22) 2-18-10

• 2024 чылда «Сылдысчыгаш»
солунну халас чагыдып алыр;
Тодаргай медээлерни Парлалга
бажыңы «Тыва медиабөлүк» албан
черинден айтырар.
Адреси: Кызыл хоорай, Красноар-
мейская кудумчузу, бажың 100, 3 каят,
кабинет.309
Харылзажыр телефону: 8 (39422)
3-33-22, 2-18-10, 8-923-267-07-49

ИНФОРМАЦИОННОЕ СООБЩЕНИЕ О ПРОВЕДЕНИИ ПУБЛИЧНЫХ СЛУШАНИЙ

В соответствии с распоряжением Хурала Представителей Пий-Хемско-
го кожууна от 06.06.2023 года 42 "О проведении публичного слушания по
изменению вида разрешенного использования (назначения) земельного
участка" проводится публичное слушание по вопросу изменения вида
разрешенного использования (назначения) земельного участка из катего-
рии земель сельскохозяйственного назначения с кадастровым номером
17:08:1502001:92, расположенный по адресу: Республика Тыва, Пий-Хем-
ский район, в 2018 метрах северо-западнее от с. Сесерлиг, местечко "Та-
ежная", общей площадью 5000 кв.м., с вида разрешенного использования
"для ведения личного подсобного хозяйства" на вид разрешенного исполь-
зования "отдых (рекреация)".

Дата проведения публичных слушаний — 23 июня 2023 г.

Время начала публичных слушаний — 14:00 часов, окончание — 15:00
часов.

Место проведения публичных слушаний — Пий-Хемский кожуун, г. Туран,
ул. Кочетова, 11, актовый зал, 2 этаж.

Рекомендации и предложения по вопросу публичных слушаний в пись-
менном виде принимаются организационным комитетом с 07 июня 2023 г.
по 22 июня 2023 г. с 9:00 до 17:00 часов по адресу: Пий-Хемский кожуун, г.
Туран, ул. Кочетова, 11, каб. 30, отдел земельных и имущественных отноше-
ний. Контактное лицо, начальник отдела Кужугет Б.В., тел.: 8 (39435)21333.

Постановление
Службы по тарифам Республики Тыва
от 31 мая 2023 года №16

Единый тариф на услуги регионального оператора по обращению
с твердыми коммунальными отходами
ГУП «Транспортный сервис и проект»
на территории Республики Тыва на 2023-2024 годы

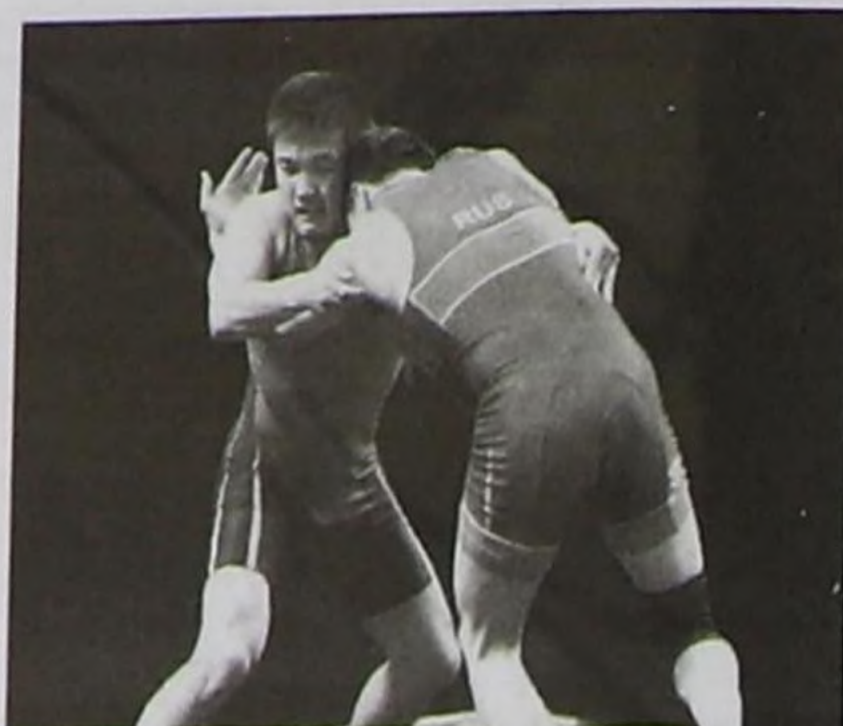
Вид тарифа	Единый тариф на услуги регионального опе- ратора по обращению с ТКО	
	с 31 мая по 31 декабря 2023 г.	с 1 января по 31 декабря 2024 г.
Тариф для прочих категорий потребителей, руб./куб.м. <*>	513,0	513,0
Тариф для населения, руб./куб.м. <*>	513,0	513,0

<*> НДС не облагается в целях реализации подпункта «а» пункта 2 статьи 1 Федерального
закона от 26.07.2019 г. №211-ФЗ «О внесении изменений в главы 21 и 25 части второй
Налогового кодекса Российской Федерации».

Утерянный диплом о среднем образовании, выданный 16 июня 2022 г.
ГБПОУ РТ «Училище олимпийского резерва (техникум)» г. Кызыл на имя Ча-
гар-оола Аганака Айдашовича, считать недействительным.

Күштүглерниң түңнел маргылдаазы

Москвага май 26–29 хүннеринде “Бөмбүк девискээри” деп спортчу ор-дуга Россияның студентилер лигазының спортчу хүрештерге тул-ган дээн түңнел маргылдаазы болуп эрткен. Аңаа киржири-биле мооң мурнунда 4 шилилдег маргылдааларның чүгү 90 ажыг тиелекчи-лери киришкеннер. Күштүглерниң түңнел маргылдаазының кол со-рулгалары, студентилерниң аразына спортту сайзырадыры база аныяк-тарның амыдыралының кадык омур-хевирин суртаалдаары болур.

Бистиң республиканың адын камгалап, ук улуг хемчээлдиг оюннарга киришкеннерниң беж-бүзүрелдиги-биле бирги черни алганын Студентилерниң спорт-клубунуң удуртукчузу Владислав Ховалыг дыңнатты. Россияның студентилериниң ортузунга күштүглерниң аразына түңнел маргылдаага 24 шаңнал дээш сегиржип алышкыннар болган хостуг хүрешке 10 тиелекчи, грек-рим база херээженнер аразына 7–7 тиелекчи. Ачыр-дачыр сегир-жип алышкыннарның түңнелде, ТывКУ-нуң студентилери бот-тарының деңзилеринге бежелээш-шылгарап, бирги черлерни алган тускай бижимелдиг кубоктар-биле шаңнаткаш, Суперфиналдың тиелекчилери болганнар. Олар:

чыскаай бижириге мындыг: 61 кг – Кежик Седен, 65 кг – Кежик Монгуш, 70 кг – Монгуш Чаян, 125 кг – Тайлун Оюн, 74 килограммга Сайын Казырык чара-техниказы дээш тускай акша шаңна-лынга төлөптиг болган.

Херээжен мөгелер аразына бирги черниң кубогун Москваның спорт бол-гаш туризм университетиниң 5 студен-тизи ап, шылгарап үнгеннер. Москваның Саң-хөө болгаш бүдүрүлгө универси-тединиң “Синергия” командазының кежигүннери бирги черни (2 – грек-рим, 2 – хостуг хүреш) чаалап алган.

Студент мөгелерге база оларның тренер башкыларына, студентилерниң спортчу клубунуң удуртулгазына, спорт школаларына, Тываның спортчу хүре-тер федерациязына чедишкыннерини болганына байыр чедирбишаан, му-рунунда харысалгалыг маргылдаага а-ам-даа тиилелгелерни күзедивис.

/ Алексей ЧАМБАЛДОН

| КИЖИ БОЛГАШ ХООЙЛУ |

Эзирик чолаачының Тойотазы – күрүнениң өнчүзү

Кызылдың чурттакчызы авто-машинаны эзирик башкарып чорааны дээш шииттирген.

Күрүнениң талазындан буруудадык-чы – Кызыл хоорайның прокуратуразы тус черниң 33 харлыг чурттакчызына хамаарыштыр кеземче херээн чүүлүг деп санаан. Чүге дизе ол РФ-тиң Кеземче дүрүмүнүң 264.1-ги чүүлүнүң 1-ги кезеэн-де көрдүнген кем-херекке, тодаргайлаар-га, автотранспортту эзирик башкарып чорааны дээш буруудадып турар.

Аныяк оол ооң мурнунда автома-шинаны эзирик башкарып чорааны дээш административтиг харысал-гага онаажып турган. Ынчалза-даа бо таварылгадан чолаачы кижиге бодунга

чогумчалыг түңнел кылбаан. 2023 чылдың февраль айда арага ишкениниң соонда, ол база катап автомобильди башкарып чораан дээрзи суд хуралына илереп келген.

Кызылдың хоорай суду ук херекке хамаарыштыр күрүне буруудадыкчызы-ның туружун барымдаалавышаан, чо-лаачының 2 чыл дургузунда транспорт башкара эргезин казааш, аңаа 200 шак иштинде ниитилелге ажыктыг ажылдар кылдырар деп түңнелди үндүрген.

Прокурорнуң кириген дилээ-биле суд чолаачының «Тойота Спринтер» деп маркалыг автомашиназын күрүнениң өнчүзү кылдыр дамчыдып бээри-биле хавырган.

Шииткел хойлу ёзугаар күш кирбээн.

Шөлээ акшазын төледип берген

Тыва Республиканың кадык камга-лал албан чери «Чөөн-Хемчиктин» кожууннар аразында эмнелге төвүндө» күш-ажыл хойлуужудул-газын күүседип турарын районнуң прокуратуразы хынап турган.

Россия Федерациязының Чазааның 2020 чылдың апрель 2-де үнген 415 дугаарлыг доктаалына, 2020 чылдың апрель 12-де үнген 484 дугаарлыг док-таалына дүүштүр 2021 чылда эмнелге-ниң ажылдакчылары шөлээлеп турган. Ынчалза-даа ук албан чери оларның шөлээзиниң ниити 1 045 899 рубль түңнүг акша-хөрөңгизин төлөп бербээн, ажылдакчыларына өрелиг турганы хыналда үезинде илереттинген.

Ажылдакчыларының күш-ажылчы-эрге-ажыктарын үрээн-биле хол-баштыр, албан чериниң кол эмчи-зинге федералдыг хойлуужудулганы хажыткан чоруун чайладырының дугайында негелде бижикти кириген.

Чөөн-Хемчиктин район прокурату-разының киржилге-биле эмнелге төвүнүң ажылдакчыларының черле алыр ужурулуг турганы шупту 1 045 899 рубль түңнүг шалыңын шилчидип берген.

Республика прокурорунуң улус дузалакчызы С.А. ООРЖАК / Р. Демчик очулдурун

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

“Тыва медиатрупп” ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редактор С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүң адреси:
667000, Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
каб. 29, 32
РЕДАКЦИЯНЫҢ

ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35.
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А. К. Ооржак — 2-17-94
Корректор: Ч. Н. Мачык,
А. А. Лагбы — 2-17-94

Харылзаа, информация техно-логиялары болгаш массалыг комму-никациялар адырына хайгаарал талазы-биле федералдыг албан-ның Тыва Республика талазы-биле эргелели «Шын» солуну 18.10.2022 чылда бүрүткээн.
Херечилелдин дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214
Солуну «Тываполиграф» КХН-ге

парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш Кравчен-ко, 1).

Солунда парлаттыг материал-дарның авторларының бодал-дары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыт-тыг саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадылганы дээш авторлар боттары харыылаар.
Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855,
организацияларга — П6860
Солун неделяда ийи катап үнер

(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужаганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солунуң сайтызы:
shyn.ru

Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
3085 кезек

2023 ЧЫЛДА “ШЫН”
СОЛУНУҢ ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР –
1282,9 рубль.

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА – 864 рубль.
Тел.: 8(39422)3-39-45, 2-18-10